Samling af Afgørelser

FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT
N. WAHL
fremsat den 8. december 2016 [1]

Sag C-85/15 P, forenede sager C-86/15 P og C-87/15 P samt sagerne C-88/15 P og C-89/15 P

Feralpi Holding SpA (sag C-85/15 P)
Ferriera Valsabbia SpA og Valsabbia Investimenti SpA (sag C-86/15 P)
Alfa Acciai SpA (sag C-87/15 P)
Ferriere Nord SpA (sag C-88/15 P)
Riva Fire SpA, i likvidation (sag C-89/15 P)
mod

Europa-Kommissionen

»Appeller – konkurrence – EKSF-traktaten – ret til forsvar – klagepunktsmeddelelse – mundtlig høring – rådgivende udvalg – uforholdsmæssig lang sagsbehandlingstid for Retten – gentagne overtrædelser – offentlig afstandtagen

fuld prøvelsesret

1. I deres appeller har Feralpi Holding (herefter »Feralpi«), Ferriera Valsabbia og Valsabbia Investimenti (herefter »Valsabbia«), Alfa Acciai, Ferriere Nord og Riva Fire (herefter samlet »appellanterne«) i det væsentlige nedlagt påstand om ophævelse af Rettens domme [2], hvorved denne (helt eller for størstedelen) frifandt Europa-Kommissionen i deres søgsmål med påstand om annullation af Kommissionens afgørelse vedtaget i henhold til artikel 7, stk. 1, og artikel 23, stk. 2, i Rådets forordning (EF) nr. 1/2003 [3], hvorved de blev idømt bøder for i perioden fra 1989 til 2000 at have deltaget i et kartel på markedet for rundt armeringsstål.

2. Disse appeller rejser adskillige proceduremæssige spørgsmål, bl.a. spørgsmålet om, hvordan proceduren efter forordning nr. 1/2003 og forordning (EF) nr. 773/2004 [4] gennemføres korrekt, spørgsmålet om betingelserne for, at gentagne overtrædelser anses for en skærpende omstændighed, og spørgsmålet om, hvilke retsmidler der er tilgængelige i tilfælde af en uforholdsmæssig lang sagsbehandlingstid for Retten. Af procesøkonomiske hensyn skal jeg behandle disse spørgsmål samlet i dette forslag til afgørelse.

1 – Originalsprog: engelsk.

2 – Domme af 9.12.2014, Feralpi mod Kommissionen (T-70/10, ikke trykt i Sml., EU:T:2014:1031), Riva Fire mod Kommissionen (T-83/10, ikke trykt i Sml., EU:T:2014:1034), Alfa Acciai mod Kommissionen (T-85/10, ikke trykt i Sml., EU:T:2014:1037), Ferriere Nord mod Kommissionen (T-90/10, ikke trykt i Sml., EU:T:2014:1035) og Ferriera Valsabbia og Valsabbia Investimenti mod Kommissionen (T-92/10, ikke trykt i Sml., EU:T:2014:1032) (herefter »de appellerede domme«).

3 – Rådets forordning af 16.12.2002 om gennemførelse af konkurrencereglerne i [...] artikel [101 TEUF og 102 TEUF] (EUT 2003, L 1, s. 1).

4 – Kommissionens forordning af 7.4.2004 om Kommissionens gennemførelse af procedurer i henhold til [...] artikel [101 TEUF og 102 TEUF] (EUT 2004, L 123, s. 18).

I – Retsforskrifter

A – Traktaten om oprettelse af Det Europæiske Kul- og Stålfællesskab

3. Artikel 65 KS bestemmer:

»1. Alle aftaler mellem virksomheder, alle vedtagelser inden for virksomheders organisationer og alle former for samordnet praksis, som har til formål direkte eller indirekte at hindre, begrænse eller fordreje den normale konkurrence på det fælles marked, er forbudt, navnlig sådanne, som består i:

a) fastsættelse eller bestemmelse af priser

b) begrænsning af eller kontrol med produktion, teknisk udvikling eller investeringer

c) opdeling af markeder, produkter, aftagere eller forsyningskilder.

[...]

4. Aftaler eller vedtagelser, der er forbudt i medfør af denne artikels stk. 1, er uden videre ugyldige og kan ikke påberåbes ved nogen domstol i medlemsstaterne.

Under forbehold af adgang til at indbringe søgsmål for Domstolen har alene Kommissionen kompetence til at udtale sig om overensstemmelsen mellem de nævnte aftaler og vedtagelser og bestemmelserne i denne artikel.

5. Virksomheder, som har indgået en aftale, der uden videre er ugyldig, eller som ved at benytte voldgift, konventionalbøder, boykot eller ethvert andet middel har anvendt eller forsøgt at anvende en sådan ugyldig aftale eller vedtagelse eller en aftale, hvortil godkendelse er blevet nægtet eller tilbagekaldt, eller som har opnået en tilladelse ved bevidst at fremsætte falske eller fordrejede oplysninger, eller som anvender fremgangsmåder, der strider mod bestemmelserne i stk. 1, kan af Kommissionen ikendes bøder eller tvangsbøder, der højst må være lig med det dobbelte af omsætningen for de produkter, som vedrøres af den aftale, vedtagelse eller fremgangsmåde, der strider mod bestemmelserne i dette stykke, dog således at det ovenfor fastsatte maksimum, når formålet har været at begrænse produktionen, den tekniske udvikling eller investeringerne, i tilfælde af bøder kan sættes op til 10 procent af de pågældende virksomheds årsomsætning og i tilfælde af tvangsbøder op til 20 procent af den daglige omsætning.«

4. I henhold til EKSF-traktatens artikel 97 udløb denne traktat den 23. juli 2002.

B – Forordning nr. 1/2003

5. Artikel 7, stk. 1 (»Konstatering og standsning af overtrædelser«), i forordning nr. 1/2003 bestemmer følgende:

»Hvis Kommissionen på grundlag af en klage eller på eget initiativ konstaterer, at […] artikel [101 TEUF] eller [102 TEUF] er overtrådt, kan den ved en beslutning pålægge de deltagende virksomheder eller virksomhedssammenslutninger at bringe den pågældende overtrædelse til ophør. […]«

6. Den samme forordnings artikel 14 (»Det rådgivende udvalg«) bestemmer:

»1. Kommissionen hører et rådgivende udvalg for kartel- og monopolspørgsmål, inden der vedtages en beslutning i henhold til artikel 7, 8, 9, 10 og 23, artikel 24, stk. 2, samt artikel 29, stk. 1.

2. Det rådgivende udvalg er med henblik på drøftelse af konkrete sager sammensat af repræsentanter for medlemsstaternes konkurrencemyndigheder. [...]

3. Høringen kan finde sted på et møde, som Kommissionen indkalder til og er formand for, og som tidligst afholdes 14 dage efter, at indkaldelsen samt en sagsfremstilling med angivelse af de vigtigste dokumenter og et foreløbigt beslutningsforslag er fremsendt. [...] Det rådgivende udvalg afgiver skriftlig udtalelse om Kommissionens foreløbige beslutningsforslag. [...]

[…]

5. Kommissionen tager størst muligt hensyn til udtalelsen fra det rådgivende udvalg. Den underretter udvalget om, hvorledes den har taget hensyn til udtalelsen. [...]«

7. I henhold til artikel 23, stk. 2, litra a), i forordning nr. 1/2003 kan Kommissionen ved beslutning pålægge virksomheder og virksomhedssammenslutninger bøder, hvis de forsætligt eller uagtsomt bl.a. overtræder artikel 101 TEUF eller 102 TEUF.

8. Endelig bestemmer artikel 27, stk. 1, i forordning nr. 1/2003:

»Før Kommissionen træffer beslutning i henhold til artikel 7, 8, 23 og artikel 24, stk. 2, giver den de virksomheder eller virksomhedssammenslutninger, der er omfattet af den procedure, som Kommissionen har iværksat, lejlighed til at udtale sig om Kommissionens klagepunkter. Kommissionen lægger kun de klagepunkter til grund for sine beslutninger, som de deltagende parter har haft lejlighed til at udtale sig om. [...]«

C – Forordning nr. 773/2004

9. Artikel 10 i forordning nr. 773/2004[5] (»Meddelelse af klagepunkter og svar«) bestemmer:

»1. Kommissionen meddeler skriftligt de berørte parter de klagepunkter, der er fremført mod dem. Meddelelsen af klagepunkter stiles til hver enkelt part.

2. Ved fremsendelse af meddelelsen af klagepunkter til de berørte parter fastsætter Kommissionen en frist for disse parters indgivelse af skriftlige bemærkninger til den. [...]

3. I deres skriftlige indlæg kan parterne anføre alle faktiske omstændigheder, som de har kendskab til, og som er relevante for deres kontradiktion af de klagepunkter, der er fremført af Kommissionen. [...]«

10. Artikel 11 (»Ret til at blive hørt«) i forordning nr. 773/2004 bestemmer:

»1. Kommissionen skal give de parter, som den har rettet en meddelelse af klagepunkter til, lejlighed til at blive hørt, før høring af det rådgivende udvalg, der er nævnt i artikel 14, stk. 1, i forordning (EF) nr. 1/2003.

2. I sine beslutninger behandler Kommissionen kun klagepunkter, som de i stk. 1 nævnte parter har haft mulighed for at fremsætte bemærkninger til.«

5 – I den affattelse, der var gældende på tidspunktet for de faktiske omstændigheder.

11. Artikel 12 i forordning nr. 773/2004 bestemmer:

»Kommissionen skal give de parter, som den har rettet en meddelelse af klagepunkter til, lejlighed til at uddybe deres argumenter under en mundtlig høring, hvis de anmoder herom i deres skriftlige indlæg.«

12. I henhold til den samme forordnings artikel 14, stk. 3 (»Gennemførelse af mundtlige høringer«), »indbyder [Kommissionen] konkurrencemyndighederne i medlemsstaterne til at deltage i den mundtlige høring.«

II – De faktiske omstændigheder i sagen

13. I perioden fra oktober til december 2000 foretog Kommissionen en række inspektioner hos italienske virksomheder, der producerer rundt armeringsstål, og hos en sammenslutning af italienske stålvirksomheder. Kommissionen rettede ligeledes anmodninger om oplysninger til dem i henhold til artikel 47 KS. Den 26. marts 2002 indledte Kommissionen den administrative procedure og formulerede klagepunkter i henhold til artikel 36 KS. Sagsøgerne fremsatte skriftlige bemærkninger til klagepunktsmeddelelsen og blev hørt under en høring den 13. juni 2002. Den 12. august 2002 fremsendte Kommissionen en supplerende klagepunktsmeddelelse. I den supplerende klagepunktsmeddelelse redegjorde Kommissionen for sit standpunkt med hensyn til procedurens fortsættelse efter EKSF-traktatens udløb og erklærede, at den havde indledt en procedure efter forordning nr. 17/62[6]. Sagsøgerne fremsatte skriftlige bemærkninger til den supplerende klagepunktsmeddelelse. Endnu en høring fandt sted den 30. september 2002 i overværelse af repræsentanter for medlemsstaterne.

14. Den 17. december 2002 vedtog Kommissionen beslutning K(2002) 5087 endelig om en procedure efter artikel 65 KS (sag COMP/37.956 – Rundt armeringsstål, herefter »beslutningen af 2002«), hvorved den konstaterede, at adskillige virksomheder (herunder appellanterne) havde tilsidesat artikel 65, stk. 1, KS, og pålagde dem bøder. En række af disse virksomheder anlagde sag ved Retten til prøvelse af beslutningen af 2002.

15. Ved domme af 25. oktober 2007 (herefter »dommene af 2007«) annullerede Retten beslutningen af 2002[7]. Retten fastslog, at det proceduremæssige retsgrundlag for denne beslutning, henset til den fuldstændige mangel på henvisninger til artikel 3 og artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17/62, var artikel 65, stk. 4 og 5, KS. Derefter gjorde den opmærksom på fast retspraksis, hvorefter den bestemmelse, som er den retlige hjemmel for en retsakt, skal gælde på det tidspunkt, hvor retsakten udstedes, og bemærkede, at artikel 65, stk. 4 og 5, KS var udløbet den 23. juli 2002. Retten konkluderede derfor, at Kommissionen ikke længere var kompetent til at fastslå en overtrædelse af artikel 65, stk. 1, KS og til at pålægge de ansvarlige virksomheder bøder på grundlag af artikel 65, stk. 4 og 5, KS efter EKSF-traktatens udløb.

16. Ved skrivelse af 30. juni 2008 meddelte Kommissionen appellanterne og de øvrige berørte virksomheder, at den havde til hensigt at genvedtage en beslutning med et andet retsgrundlag. Kommissionen anførte desuden, at den nye beslutning – i betragtning af den begrænsede rækkevidde af dommene af 2007 – ville være baseret på de beviser, der var blevet fremlagt i klagepunktsmeddelelsen og den supplerende klagepunktsmeddelelse, som de berørte virksomheder havde fået tilsendt i 2002. De pågældende virksomheder blev meddelt en frist for at fremsætte deres bemærkninger, hvilket de gjorde.

6 – Rådets forordning (EØF) [af 6.2.1962]: Første forordning om anvendelse af bestemmelserne i traktatens artikel 85 og 86 (EFT 1959-1962, s. 81).

7 – Domme af 25.10.2007, SP m.fl. mod Kommissionen (T-27/03, T-46/03, T-58/03, T-79/03, T-80/03, T-97/03 og T-98/03, EU:T:2007:317), Riva Acciaio mod Kommissionen (T-45/03, ikke trykt i Sml., EU:T:2007:318), Feralpi Siderurgica mod Kommissionen (T-77/03, ikke trykt i Sml., EU:T:2007:319) og Ferriere Nord mod Kommissionen (T-94/03, ikke trykt i Sml., EU:T:2007:320).

17. Den 30. september 2009 vedtog Kommissionen beslutning K(2009) 7492 endelig om en procedure efter […] artikel 65 [KS] (sag COMP/37.956 – Rundt armeringsstål, Ny vedtagelse). Denne beslutning blev efterfølgende ændret ved beslutning K(2009) 9912 endelig af 8. december 2009 [8]. I den omtvistede beslutning fastslog Kommissionen, at appellanterne havde overtrådt artikel 65 KS, og pålagde dem en bøde.

III – Sagen for Retten og de appellerede domme

18. I de sager, appellanterne anlagde i medfør af artikel 263 TEUF henholdsvis den 17. februar 2010 (sag T-92/10), den 18. februar 2010 (sag T-85/10) og den 19. februar 2010 (sagerne T-83/10, T-70/10 og T-90/10), nedlagde de påstand om, at Retten annullerede den omtvistede beslutning.

19. Retten afsagde dom i alle fem sager den 9. december 2014, hvorved den (helt eller for størstedelen) afviste deres søgsmål.

IV – Sagen for Domstolen og parternes påstande

20. Ved appeller iværksat henholdsvis den 19. februar 2015 (sag C-85/15 P), den 20. februar 2015 (sagerne C-86/15 P, C-87/15 P og C-88/15 P) og den 24. februar 2015 (sag C-89/15 P) har hver enkelt appellant nedlagt påstand om, at Rettens dom i første instans vedrørende den pågældende appellant ophæves, den omtvistede beslutning annulleres, eller de pålagte bøder nedsættes (eller, subsidiært, sagen hjemvises til Retten til fornyet prøvelse), samt at Kommissionen tilpligtes at betale sagens omkostninger. Riva Fire har desuden nedlagt påstand om, at Domstolen fastslår, at sagen for Retten, på grund af den uforholdsmæssig lange sagsbehandlingstid, tilsidesatte artikel 47, stk. 2, i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder (herefter »chartret«) og artikel 6, stk. 1, i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (herefter »EMRK«). Feralpi, Valsabbia og Alfa Acciai har desuden nedlagt påstand om, at Domstolen fastslår, at chartrets artikel 47, stk. 2, og EMRK's artikel 6, stk. 1, er tilsidesat, såfremt Domstolen ikke nedsætter bøden med denne begrundelse.

21. I hver sag har Kommissionen nedlagt påstand om, at appellen forkastes, og appellanten tilpligtes at betale sagens omkostninger.

22. Ved kendelse afsagt af Domstolens præsident den 7. juni 2016 blev sag C-86/15 P og sag C-87/15 P forenet med henblik på den mundtlige forhandling og dommen. Appellanterne og Kommissionen har afgivet mundtlige forklaringer i en fælles mundtlig forhandling den 20. oktober 2016.

V – Vurdering af appelanbringenderne

23. Appellanterne har i stævningerne fremsat henholdsvis seks appelanbringender (sag C-85/15 P), syv appelanbringender (forenede sager C-86/15 P og C-87/15 P), ni appelanbringender (sag C-88/15 P) og fire appelanbringender (sag C-89/15 P).

24. Jeg skal i dette forslag til afgørelse først behandle et appelanbringende, som indgår i alle appellerne, og som vedrører iagttagelse af appellanternes ret til forsvar og korrekt gennemførelse af den administrative procedure. Af de grunde, jeg redegør for i det nedenstående, er dette appelanbringende efter min opfattelse begrundet, hvorfor den appellerede dom bør ophæves, og den omtvistede beslutning annulleres.

8 – Den første beslutning, som ændret ved ændringsbeslutningen, benævnes herefter »den omtvistede beslutning«.

25. For det tilfælde, at Domstolen er uenig i min vurdering af dette appelanbringende, skal jeg også undersøge appellanternes øvrige appelanbringender. Undersøgelsen af de fleste af disse appelanbringender vil dog være kortfattet, da det er åbenbart, at de ikke kan antages til realitetsbehandling, eller at de er ubegrundede.

A – Retten til forsvar og korrekt gennemførelse af den administrative procedure

26. Appellanterne har kritiseret Retten for ikke at have imødekommet deres påstande om tilsidesættelse af deres ret til forsvar og en række bestemmelser i forordning nr. 773/2004[9]. Selv om deres respektive argumenter afviger en smule fra hinanden[10], har appellanterne i det væsentlige gjort gældende, at Retten undlod at sanktionere Kommissionen for ikke at have fulgt proceduren i henhold til forordning nr. 1/2003 og nr. 773/2004, inden den vedtog den omtvistede beslutning.

27. Kommissionen forsvarer Rettens konklusioner. Ifølge Kommissionen overholdt den tempus regit actum-princippet til punkt og prikke og anvendte de procedureregler, der var gældende på tidspunktet for de faktiske omstændigheder, og appellanterne fik på behørig vis lejlighed til at fremsætte deres synspunkter om alle materielle og processuelle aspekter af sagen. Kommissionen har også gjort gældende, at annullationen af beslutningen af 2002 ikke medførte, at de proceduremæssige skridt, der var gennemført inden denne beslutnings vedtagelse, herunder de skridt, som var gennemført, mens EKSF-traktaten stadig var i kraft, blev ugyldige.

28. Som udgangspunkt er det nyttigt at erindre, at forordning nr. 1/2003 i henhold til fast retspraksis sætter Kommissionen i stand til, efter den 23. juli 2002, at finde og sanktionere aftaler mellem virksomheder i sektorer, der hører under EKSF-traktatens materielle og tidsmæssige anvendelsesområde, selv om bestemmelserne i forordning nr. 1/2003 ikke udtrykkeligt henviser til artikel 65 KS. Dette er imidlertid kun muligt, når der er vedtaget en beslutning efter artikel 7, stk. 1, og artikel 23, stk. 2, i forordning nr. 1/2003 ifølge en procedure, der er gennemført i overensstemmelse med denne forordning[11]. For at forordning nr. 1/2003 er overholdt fuldt ud – hvilket næppe skulle være nødvendigt at tilføje – skal dens gennemførelsesforordning nr. 773/2004 også være overholdt[12].

29. På denne baggrund anser jeg appellanternes påstande i denne henseende for at være begrundede. Som jeg skal forklare nedenfor, fulgte Kommissionen ikke fuldt ud proceduren i forordning nr. 1/2003 og nr. 773/2004, inden den vedtog den omtvistede beslutning. Det er korrekt, at der blev gennemført nogle centrale proceduremæssige skridt ifølge de gældende bestemmelser i EKSF-traktaten (og kun ifølge disse bestemmelser). Disse bestemmelser er dog ikke identiske med bestemmelserne for anvendelsen af artikel 101 TEUF og 102 TEUF, selv om der er lighedspunkter. Følgelig påvirkede den procedure, som Kommissionen fulgte i de foreliggende sager, medlemsstaternes konkurrencemyndigheders mulighed for at deltage heri negativt. Denne deltagelse er vigtig, og der kan ikke ses bort fra den omstændighed, at Kommissionen undlod at sikre denne.

9 – Det *andet appelanbringende* i sag C-85/15 P, det *første og det andet appelanbringende* i sag C-86/15 P og C-87/15 P, det *andet appelanbringende* i sag C-88/15 P og det *første appelanbringende* i sag C-89/15 P.

10 – Under alle omstændigheder består det forhold, der rejses med nærværende appelanbringende, i en angivelig tilsidesættelse af en væsentlig formforskrift, hvorfor Domstolen kan tage det under påkendelse af egen drift, jf. i denne retning dom af 15.3.2000, Cimenteries CBR m.fl. mod Kommissionen, forenede sager T-25/95, T-26/95, T-30/95 – T-32/95, T-34/95 – T-39/95, T-42/95 – T-46/95, T-48/95, T-50/95 – T-65/95, T-68/95 – T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 og T-104/95, EU:T:2000:77, præmis 477-488.

11 – Jf. domme af 29.3.2011, ArcelorMittal Luxembourg mod Kommissionen og Kommissionen mod ArcelorMittal Luxembourg m.fl. (C-201/09 P og C-216/09 P, EU:C:2011:190, præmis 74) og ThyssenKrupp Nirosta mod Kommissionen (C-352/09 P, EU:C:2011:191, præmis 87).

12 – Jf. i denne retning artikel 33, stk. 1, i forordning nr. 1/2003 og første betragtning til forordning nr. 773/2004.

1. Blev proceduren i forordning nr. 1/2003 og nr. 773/2004 fulgt efter annullationen af beslutningen af 2002?

30. I den foreliggende sag anfører den omtvistede beslutning, i 370. betragtning, at den blev »vedtaget på ny i overensstemmelse med procedurereglerne i [TEU-traktaten] og den afledte ret, der bygger på denne traktat, navnlig forordning nr. 1/2003«. Det skal derfor først afgøres, hvorvidt dette udsagn er korrekt.

31. I denne henseende er det ubestridt, at der efter annullationen af beslutningen af 2002 ikke blev gennemført noget skridt i overensstemmelse med proceduren i forordning nr. 1/2003 og nr. 773/2004 undtagen høringen af det rådgivende udvalg. Det er korrekt, at der blev vedtaget en ny beslutning – på grundlag af artikel 7, stk. 1, og artikel 23, stk. 2, i forordning nr. 1/2003 – efter at appellanterne havde fået mulighed for at fremsætte bemærkninger til skrivelsen af 30. juni 2008. Der blev ikke fremsendt en ny klagepunktsmeddelelse og heller ikke afholdt en ny mundtlig høring før beslutningens vedtagelse.

32. Her kan det måske være nyttigt at fremhæve, at forordning nr. 1/2003 og nr. 773/2004 ikke giver mulighed for en generel undtagelse fra gennemførelsen af disse to skridt. Artikel 27, stk. 1, i forordning nr. 1/2003 bestemmer, at Kommissionen, før den træffer beslutning i henhold til bl.a. artikel 7 og 23, giver de virksomheder, der undersøges, »lejlighed til at udtale sig om Kommissionens klagepunkter«. Kommissionen lægger »kun de klagepunkter til grund for sine beslutninger, som de deltagende parter har haft lejlighed til at udtale sig om.« Samme forordnings artikel 27, stk. 2, fastsætter, at »[d]e deltagende parters ret til forsvar skal sikres fuldt ud i procedureforløbet«. I forordning nr. 773/2004 vedrører artikel 10-14 Kommissionens pligt til at fremsende en klagepunktsmeddelelse og afholde en mundtlig høring, hvis der anmodes herom. Anvendelsen af bydemåde (»Kommissionen skal«) i disse bestemmelser levner ingen tvivl om, at disse krav er ufravigelige.

33. Ifølge Kommissionen var disse skridt i forordning nr. 1/2003 og nr. 773/2004 imidlertid ikke nødvendige i de pågældende procedurer, da tilsvarende skridt var blevet gennemført før vedtagelsen af beslutningen af 2002. Efter dens opfattelse gør annullationen af beslutningen af 2002 ikke disse skridt ugyldige. Kommissionen har til støtte for sit argument henvist til den i Rettens dom citerede retspraksis, navnlig dom PVC II [13].

34. I dom PVC II forkastede Domstolen sagsøgernes påstande vedrørende tilsidesættelse af deres ret til forsvar baseret på, at Kommissionen efter annullationen af en første beslutning ikke havde afholdt en ny høring, inden den vedtog en ny beslutning, og ikke havde hørt det rådgivende udvalg på ny. Domstolen henviste bl.a. til fast retspraksis, hvorefter annullationen af en EU-retsakt ikke nødvendigvis berører de forberedende retsakter, idet den procedure, som tilsigter at erstatte den annullerede retsakt, i princippet kan genoptages netop på det punkt, hvor ulovligheden indtrådte [14].

35. Det skal derfor undersøges, hvorvidt denne retspraksis finder anvendelse i de foreliggende sager. Efter min opfattelse kan denne praksis finde anvendelse i to situationer: i) Hvis den procedure, som nu er fastsat i forordning nr. 1/2003 og nr. 773/2004, var blevet fulgt korrekt inden annullationen af beslutningen af 2002; eller ii) hvis de proceduremæssige skridt, som var gennemført på grundlag af forskellige procedureregler, kan anses for at svare til de skridt, som skulle have været gennemført i henhold til forordning nr. 1/2003 og nr. 773/2004. Jeg skal efterprøve, om disse to situationer er relevante, en ad gangen.

13 – Dom af 15.10.2002, Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mod Kommissionen (C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P – C-252/99 P og C-254/99 P, EU:C:2002:582) (herefter »dom PVC II«).

14 – Jf. præmis 70-119, navnlig præmis 73, i dom PVC II.

2. Blev proceduren i forordning nr. 1/2003 og nr. 773/2004 fulgt før annullationen af beslutningen af 2002?

36. Eftersom forordning nr. 1/2003 og nr. 773/2004 ikke var i kraft på tidspunktet for de faktiske omstændigheder i sagen, er man nødt til at se på de tilsvarende bestemmelser i forordning nr. 17/62 og nr. 2842/98 [15].

37. Svaret på dette spørgsmål er dog ligetil. 352. betragtning til beslutningen af 2002 har følgende ordlyd:

»På denne baggrund er anvendelsen af forordning nr. 17 efter proceduren i overensstemmelse med princippet om, at de gældende procedureregler er dem, der er i kraft på det tidspunkt, hvor den pågældende foranstaltning træffes. På samme baggrund kan det ikke anses for nødvendigt at genoptage den første høring, som medlemsstaternes repræsentanter ikke havde deltaget i, fordi de dagældende EKSF-procedureregler ikke bestemte, at en sådan deltagelse skulle finde sted. Som det desuden er fremhævet [...] i meddelelsen [af 18. juni 2002], må det antages, at de procedureregler, som er vedtaget på gyldig måde i henhold til EKSF-bestemmelserne, ved EKSF-traktatens udløb opfyldte de betingelser, som er fastsat i de tilsvarende procedureregler, der er indført ved EF-traktaten. Det er væsentligt også at understrege, at der ikke er nogen formel forbindelse mellem de bestemmelser, der vedrører medlemsstaternes deltagelse i en høring [...] og bestemmelserne om høring af det rådgivende udvalg [...]« [16].

38. Kommissionen anførte således i det væsentlige, at den ikke fuldt ud havde fulgt proceduren i henhold til forordning nr. 17/62 og nr. 2842/98. Den fandt det ikke nødvendigt at gøre dette, fordi de proceduremæssige skridt, som var gennemført inden for EKSF-traktatens rammer, efter dens opfattelse opfyldte de gældende standarder ifølge de tilsvarende bestemmelser i EF-traktaten.

39. Det skal nu efterprøves, hvorvidt disse udtalelser er korrekte. Inden jeg gør dette, skal jeg imidlertid gøre opmærksom på følgende.

40. Kommissionen gennemførte visse proceduremæssige skridt ifølge forordning nr. 17/62, selv før vedtagelsen af beslutningen af 2002. Som anført ovenfor i punkt 13 vedtog Kommissionen en supplerende klagepunktsmeddelelse den 12. august 2002, og der blev afholdt en ny høring den 30. september 2002 i overværelse af repræsentanter for medlemsstaterne.

41. Det er imidlertid ubestridt, at disse skridt kun vedrørte de gældende procedureregler og konsekvenserne af disse regler. Generelt blev de materielle aspekter af sagerne ikke berørt hverken i den supplerende klagepunktsmeddelelse eller under den anden høring. Hvis der blev gennemført en gyldig procedure efter EF-reglerne, behandlede denne procedure således kun spørgsmål af proceduremæssig karakter og ikke materielle spørgsmål.

3. Er de proceduremæssige skridt, som blev gennemført efter EKSF-traktatens bestemmelser, gyldige forberedende retsakter til den omtvistede beslutning?

42. Det skal nu undersøges, hvorvidt de proceduremæssige skridt, der blev gennemført inden for EKSF-traktatens rammer før vedtagelsen af beslutningen af 2002, opfylder kravene i de tilsvarende EF-/EU-bestemmelser, således som Kommissionen har hævdet. Ligesom i PVC II-dommen er der i de foreliggende sager ingen tvivl om, at de proceduremæssige skridt, der blev gennemført før vedtagelsen af beslutningen 2002, i princippet stadig er gyldige.

15 – Kommissionens forordning (EF) af 22.12.1998 om høring af parter i visse procedurer efter artikel [101 TEUF og 102 TEUF] (EFT 1998, L 354, s. 18).

16 – Jf. præmis 20 i dommene af 2007.

43. Eftersom de proceduremæssige skridt, som Kommissionen har henvist til, blev gennemført – fortrinsvis – med henblik på vedtagelsen af en beslutning på grundlag af artikel 65, stk. 4 og 5, KS, skal det efterprøves, hvorvidt de kan anses for »forberedende retsakter«[17] i forbindelse med vedtagelsen af en beslutning på grundlag af artikel 7, stk. 1, og artikel 23, stk. 2, i forordning nr. 1/2003.

44. Dette er efter min opfattelse ikke tilfældet. Jeg ser således visse markante forskelle mellem den situation, som Domstolen undersøgte i dom PVC II, og situationen i de foreliggende sager.

45. For det første undersøgte Domstolen i den førstnævnte sag to på hinanden følgende beslutninger, som havde de samme retsgrundlag og var i bund og grund identiske. Dette er navnlig illustreret i dommens præmis 98, der har følgende ordlyd: »Når Kommissionen som følge af annullation af en beslutning på konkurrenceområdet vælger at afhjælpe den eller de konstaterede ulovligheder og at vedtage en identisk beslutning, som ikke er behæftet med disse ulovligheder, vedrører denne beslutning de samme klagepunkter, hvorom virksomhederne allerede har udtalt sig.« I de foreliggende sager er den omtvistede beslutning imidlertid ikke identisk med den tidligere beslutning, som Retten annullerede. De to beslutninger er baseret på forskellige retsforskrifter, der tilhører to regelsæt – som ganske vist ligner hinanden og er tæt relaterede til hinanden, men ikke desto mindre forskellige.

46. Det er ikke nogen lille detalje. I den retsorden, der er skabt af EU-traktaterne, og som er baseret på princippet om kompetencetildeling, er institutionernes valg af det korrekte retsgrundlag for en retsakt af forfatningsretlig betydning. Det afgør, hvorvidt Unionen har beføjelse til at handle, og med hvilket formål og efter hvilken procedure den eventuelt kan handle.

47. Da Kommissionen vedtog den omtvistede beslutning, gjorde den brug af de beføjelser, som den indrømmes ved forordning nr. 1/2003 og nr. 773/2004. Disse beføjelser er ikke de samme som dem, EKSF-traktaten indrømmede den, før den udløb. Som anført er de to retsordener ikke identiske, selv om de har mange lighedspunkter. Det kan have visse retlige konsekvenser, om der gøres brug af den ene eller den anden række beføjelser, f.eks. med hensyn til maksimumsgrænsen for de bøder, Kommissionen kan pålægge – hvilket spørgsmål blev drøftet indgående under proceduren for Kommissionen og i første instans. Der kan naturligvis være andre konsekvenser.

48. I sin skrivelse af 30. juni 2008 nedtonede Kommissionen dette spørgsmåls betydning ved at anføre, at annullationen af beslutningen af 2002 havde begrænsede konsekvenser og kun krævede anvendelsen af et andet retsgrundlag. Uanset om dette er korrekt, var appellanterne af en anden opfattelse og havde sandsynligvis ret til at uddybe deres argumenter inden for proceduren i forordning nr. 1/2003 og nr. 773/2004. Efter min opfattelse kan udskiftning af retsgrundlaget for en retsakt næppe klassificeres som blot en »afhjælpning af [en] ulovlighed« – den situation, som Domstolen skulle tage stilling til i den sag, der gav anledning til dom PVC II.

49. For det andet, hvad der er vigtigere, var der, som anført ovenfor i punkt 38, ingen procedure – som blev gennemført efter de bestemmelser i forordning nr. 17/62 og nr. 2842/98, der svarer til de nuværende bestemmelser i forordning nr. 1/2003 og nr. 773/2004 – som Kommissionen kunne genoptage, for at den *umiddelbart* kunne skride til vedtagelsen af den nye beslutning. Det kan med andre ord ikke bestrides, at proceduren i henhold til forordning nr. 17/62 og nr. 2842/98 ikke var blevet fulgt til punkt og prikke inden vedtagelsen af beslutningen af 2002.

17 – Jf. dom af 12.11.1998, Spanien mod Kommissionen (C-415/96, EU:C:1998:533, præmis 32 og den deri nævnte retspraksis).

50. I denne forbindelse kan det være hensigtsmæssigt at bemærke, at artikel 34, stk. 2 (»Overgangsbestemmelser«), i forordning nr. 1/2003 bestemmer: »De proceduremæssige skridt, der er gennemført i henhold til forordning nr. 17 [...], bevarer deres virkninger i forbindelse med anvendelsen af nærværende forordning« [18]. Der er ingen udtrykkelig omtale af skridt, der er gennemført i henhold til EKSF-traktatens bestemmelser, selv om denne traktat var udløbet blot nogle få måneder, inden forordning nr. 1/2003 blev vedtaget.

51. På grundlag heraf har appellanterne gjort gældende, at der skulle have været fremsendt en ny klagepunktsmeddelelse, før den omtvistede beslutning blev vedtaget.

52. Hvad dette angår skal jeg, endnu en gang, bemærke, at den supplerende klagepunktsmeddelelse af 12. august 2002 rent faktisk indeholdt en henvisning til forordning nr. 17/62, men kun vedrørte valget af det korrekte retsgrundlag og andre spørgsmål som følge heraf. Ikke desto mindre kunne det måske hævdes, at den oprindelige klagepunktsmeddelelse af 26. marts 2002, suppleret med skrivelsen af 30. juni 2008, muligvis opfyldte kravene i forordning nr. 1/2003.

53. På den ene side er det korrekt, at Domstolen gentagne gange har fremhævet klagepunktsmeddelelsens vigtige rolle inden for rammerne af en sag om overtrædelse af konkurrencereglerne og har betegnet denne retsakt som en *væsentlig processuel garanti*, som skal sikre, at virksomhedernes ret til forsvar overholdes [19]. På den anden side synes der ikke at være nogen større forskel mellem en klagepunktsmeddelelse, der er vedtaget efter EKSF-bestemmelserne, og en klagepunktsmeddelelse vedtaget efter EF-/EU-bestemmelserne. Selv om skrivelsen af 30. juni 2008 ikke formelt var angivet som en »supplerende klagepunktsmeddelelse«, informerede den de berørte parter om de klagepunkter, der var rejst mod dem (eventuelt kun med henvisning til den tidligere klagepunktsmeddelelse), og gav dem lejlighed til at fremsætte bemærkninger, således som det kræves i henhold til artikel 27, stk. 1, i forordning nr. 1/2003 og artikel 10, stk. 1, i forordning nr. 773/2004.

54. Det er imidlertid ikke nødvendigt at drøfte nærmere, hvorvidt Kommissionen fremsendte en klagepunktsmeddelelse i overensstemmelse med bestemmelserne i forordning nr. 1/2003 og nr. 773/2004, da det under alle omstændigheder er tydeligt, at mindst et andet proceduremæssigt skridt, som blev gennemført i henhold til EKSF-reglerne, ikke opfylder kravene i EF-/EU-reglerne.

55. I henhold til artikel 12 i forordning nr. 773/2004 skal Kommissionen give de parter, som den har rettet en meddelelse af klagepunkter til, lejlighed til at uddybe deres argumenter under en mundtlig høring, hvis de anmoder herom. Ved at undlade at fremsende en ny supplerende klagepunktsmeddelelse fratog Kommissionen i det væsentlige parterne deres ret til at anmode om en sådan høring. Som nævnt ovenfor er det ubestridt, at der ikke fandt nogen ny høring sted før vedtagelsen af den omtvistede beslutning.

56. Afholdelse af en mundtlig høring er imidlertid et meget vigtigt proceduremæssigt skridt inden for den ordning, som EU-lovgiver har opstillet for håndhævelsen af EU's konkurrenceregler. En af de vigtigste grunde hertil er, at medlemsstaternes konkurrencemyndigheder i henhold til artikel 14 i forordning nr. 773/2003 indbydes til at deltage i den mundtlige høring. Deres tilstedeværelse under den mundtlige høring er ikke blot en formalitet, eftersom repræsentanterne for disse myndigheder deltager i det rådgivende udvalg, som i henhold til artikel 14, stk. 1, i forordning nr. 1/2003 skal høres af Kommissionen, inden den træffer en beslutning i henhold til bl.a. samme forordnings artikel 7 og 23. Selv om Kommissionen med rette har fremført det argument, at der ikke er nogen udtrykkelig forbindelse mellem disse to proceduremæssige skridt, kan det ikke nægtes, at det første i høj grad udgør et middel til det andet.

18 – En lignende bestemmelse findes i artikel 19 (»Overgangsbestemmelser«) i forordning nr. 773/2004.

19 – Jf. i denne retning dom af 5.3.2015, Kommissionen m.fl. mod Versalis m.fl. (C-93/13 P og C-123/13 P, EU:C:2015:150, præmis 93-95 og den deri nævnte retspraksis).

57. Appellanterne skulle derfor have haft lejlighed til mundtligt at uddybe deres argumenter mod Kommissionens forslag til beslutning under overværelse af repræsentanter for medlemsstaternes konkurrencemyndigheder. Det kan ikke udelukkes, at sagens udfald ville have været anderledes, i det mindste i en vis udstrækning, da disse myndigheder kunne have påvirket Kommissionen via det rådgivende udvalg, som rent faktisk afholdt et møde, før den omtvistede beslutning blev vedtaget. Som artikel 14, stk. 5, i forordning nr. 1/2003 bestemmer, skal Kommissionen »[tage] størst muligt hensyn til udtalelsen fra det rådgivende udvalg. Den underretter udvalget om, hvorledes den har taget hensyn til udtalelsen«. Jeg skal måske tilføje, at det rådgivende udvalgs rolle er særlig vigtig inden for den decentraliserede håndhævelsesordning, som blev oprettet, da forordning nr. 1/2003 trådte i kraft, således som det fremgår af 19. betragtning til forordning nr. 1/2003.

58. Det afgørende er, at Retten selv medgav, at den mundtlige høring, som repræsentanterne for medlemsstaternes konkurrencemyndigheder deltog i før vedtagelsen af beslutningen af 2002, ikke vedrørte sagens realitet, men kun EKSF- og EF-traktatens tidsmæssige anvendelse på de påståede overtrædelser [20]. I modsætning til, hvad Retten fastslog, kan de mundtlige høringer, der blev afholdt før vedtagelsen af beslutningen af 2002, derfor ikke anses for at opfylde kravene i artikel 14 i forordning nr. 773/2004.

59. Efter min opfattelse ville drøftelser, som i højere grad inddrog medlemsstaternes konkurrencemyndigheder, navnlig de italienske – både under høringen og i det rådgivende udvalg – have været mere passende i den foreliggende sag, da de påståede overtrædelser kun vedrører en enkelt medlemsstats område, nemlig Italien. Desuden tror jeg ikke, at et formelt krav som dette ville have pålagt Kommissionen en særlig besværlig eller tidskrævende byrde.

60. At Kommissionen holdt disse myndigheder – for at bruge Rettens udtryk i den appellerede dom – »fuldt underrettet« om forløbet af proceduren på andre måder, er åbenbart irrelevant [21]. Kommissionen kan ikke følge en sui generis-procedure, der involverer medlemsstaternes konkurrencemyndigheder uformelt, i stedet for at overholde den procedure, som EU-lovgiver har fastsat i forordning nr. 1/2003 og nr. 773/2004.

61. På grundlag af det ovennævnte er jeg af den opfattelse, at den procedure, som Kommissionen fulgte med henblik på vedtagelsen af den omtvistede beslutning, ikke overholdt bestemmelserne i forordning nr. 1/2003 og nr. 773/2004. Det er navnlig min opfattelse, at artikel 12, stk. 1, i forordning nr. 773/2004 er blevet tilsidesat, og at appellanternes ret til forsvar derfor også er blevet tilsidesat.

62. På baggrund heraf er det min konklusion, at Retten med urette afviste appellanternes påstand i denne henseende, og at de appellerede domme derfor bør ophæves, og den omtvistede beslutning bør annulleres.

B – Øvrige appelanbringender

63. Såfremt Domstolen er uenig i min bedømmelse af de appelanbringender, jeg har undersøgt ovenfor, er det min opfattelse, at Domstolen bør forkaste appellerne i det hele med én (begrænset) undtagelse for så vidt angår Ferriere Nords appel. Jeg skal i det følgende gå i detaljer med blot tre af de spørgsmål, som er rejst ved appellerne. Størstedelen af appelanbringenderne vil i stedet blive behandlet kortfattet, da det, som nævnt ovenfor, synes åbenbart, at de ikke kan antages til realitetsbehandling, eller at de er ubegrundede.

20 – Jf. dom af 9.12.2014, Alfa Acciai mod Kommissionen (T-85/10, ikke trykt i Sml., EU:T:2014:1037, præmis 148).

21 – Jf. dom af 9.12.2014, Alfa Acciai mod Kommissionen (T-85/10, ikke trykt i Sml., EU:T:2014:1037, præmis 149).

1. Uforholdsmæssig lang sagsbehandlingstid for Retten

64. Med Ferriere Nord som den eneste undtagelse har alle appellanterne klaget over sagsbehandlingstiden for Retten [22]. De har fremhævet, at procedurens samlede varighed var næsten fem år, og gjort opmærksom på, at der gik tre år og to måneder fra afslutningen af den skriftlige forhandling til indledningen af den mundtlige forhandling. Ifølge appellanterne traf Retten ikke afgørelse i deres sager inden for en rimelig frist, hvorved de tilsidesatte chartrets artikel 47, stk. 2, og EMRK's artikel 6, stk. 1. Derfor har Feralpi, Valsabbia og Alfa Acciai nedlagt påstand om nedsættelse af den bøde, de er blevet pålagt, i overensstemmelse med Domstolens dom i sagen Baustahlgewebe mod Kommissionen [23]. Subsidiært har disse selskaber nedlagt påstand om, at Domstolen fastslår, at sagen for Retten, på grund af sagsbehandlingstiden, tilsidesatte chartrets artikel 47, stk. 2, og EMRK's artikel 6, stk. 1. Riva Fire har nedlagt den samme påstand.

65. Der bør efter min opfattelse ikke gives medhold i disse påstande. Hvad angår for det første påstanden om bødenedsættelse skal jeg gøre opmærksom på følgende.

66. Som appellanterne selv har medgivet, har Domstolen, i en række domme, præciseret, hvilke retsmidler der er til rådighed for borgere, der anser Den Europæiske Unions Domstol (dvs. Domstolen som institution), eller mere specifikt en af dens domstole, for at have tilsidesat deres grundlæggende ret til en rettergang inden for en rimelig frist. I de sager, der gav anledning til henholdsvis dommen i sagen Der Grüne Punkt – Duales System Deutschland mod Kommissionen og i sagen Gascogne Sack Deutschland mod Kommissionen, hvor Domstolen skulle tage stilling til en påstand om, at Retten havde tilsidesat denne rettighed, fastslog den, at såfremt der ikke foreligger holdepunkter for at antage, at sagsbehandlingstiden har haft indflydelse på den appellerede doms udfald, kan en manglende iagttagelse af en rimelig sagsbehandlingstid ikke føre til ophævelse af den pågældende dom. Domstolen har desuden fastslået, at en appellant ikke udelukkende på grund af en tilsidesættelse af en rimelig sagsbehandlingstid på ny kan rejse tvivl om den materielle rigtighed eller størrelsen af en bøde, når samtlige de anbringender, der er blevet gjort gældende til anfægtelse af de konstateringer, som Retten har foretaget vedrørende størrelsen af denne bøde og de former for adfærd, som pålægges en sanktion ved denne bøde, er blevet forkastet [24].

67. Domstolen forklarede desuden, at dens afgørelse i dommen i sagen Baustahlgewebe mod Kommissionen var begrundet i pragmatiske og procesøkonomiske hensyn, men at en påstand om erstatning for det tab, der er forårsaget af Rettens manglende iagttagelse af en rimelig sagsbehandlingstid, i princippet ikke kan forelægges direkte for Domstolen inden for rammerne af en appel. En sådan påstand skal indbringes for Retten i medfør af artikel 268 TEUF og 340 TEUF [25].

68. Efter min opfattelse er dommen i sagen Baustahlgewebe mod Kommissionen i det væsentlige blevet underkendt af Domstolen. Under alle omstændigheder kan jeg i de foreliggende sager ikke se nogen grund til, at Domstolen skulle vende tilbage til denne retspraksis – såfremt den blev anset for stadig at gælde under særlige omstændigheder.

69. Appellanterne har anført, at det ville være korrekt at følge praksis i dommen i sagen Baustahlgewebe mod Kommissionen i de foreliggende sager, da den lange sagsbehandlingstid for Retten var det sidste trin i den samlede procedure, der omfattede to administrative faser for Kommissionen [26] og endnu en procedure for EU's retsinstanser.

22 – Det *sjette appelanbringende* i sag C-85/15 P og det *fjerde appelanbringende* i sag C-86/15 P og C-87/15 P. I sag C-89/15 P har Riva Fire ikke omtalt det som et appelanbringende, men som en »tillægspåstand«.

23 – Dom af 17.12.1998, Baustahlgewebe mod Kommissionen (C-185/95 P, EU:C:1998:608).

24 – Dom af 16.7.2009, Der Grüne Punkt – Duales System Deutschland mod Kommissionen (C-385/07 P, EU:C:2009:456, præmis 190-196), og af 26.11.2013, Gascogne Sack Deutschland mod Kommissionen (C-40/12 P, EU:C:2013:768, præmis 81-85).

25 – Dom af 26.11.2013, Gascogne Sack Deutschland mod Kommissionen (C-40/12 P, EU:C:2013:768, præmis 86-89).

26 – Jeg gør i øvrigt opmærksom på, at både den første og den anden procedure for Kommissionen gik forholdsvis hurtigt (jf. ovenfor i punkt 13-17 i dette forslag til afgørelse).

70. Appellanterne har muligvis befundet sig i en uheldig situation, men der er på ingen måde tale om særlige omstændigheder. Virksomhedernes mulighed for, i en situation som appellanternes, at få deres sag behandlet flere gange af EU's administrative myndigheder og, alt efter omstændighederne, af EU's judicielle myndigheder, er den naturlige konsekvens af den måde, hvorpå traktaternes ophavsmænd og EU-lovgiver har udformet myndighedsudøvelsen på dette område. Hensigten med kravet om, at der skal gennemføres en række proceduremæssige skridt (som meget vel kan være tidskrævende), før den kompetente myndighed vedtager en endelig beslutning, er reelt at sikre ikke kun et korrekt udfald af proceduren, men også at den er retfærdig i sig selv.

71. Den samlede varighed af de administrative og retslige procedurer er højst en faktor, som Unionens retsinstanser kan tage hensyn til, når den i forbindelse med søgsmål, der er indledt i henhold til artikel 268 TEUF, skal afgøre, hvorvidt appellanterne har ret til erstatning efter artikel 340, stk. 2, TEUF, og i givet fald erstatningens størrelse.

72. Jeg vil derfor konkludere, at Domstolen, uanset realiteten hvad angår Feralpis, Valsabbias and Alfa Acciais anbringender, bør forkaste deres påstand om nedsættelse af de bøder, de er blevet pålagt. Endelig foreslår jeg, at Domstolen også forkaster appellanterne påstand om, at Domstolen blot fastslår, at deres rettigheder er blevet tilsidesat.

73. Domstolen har ganske vist i en række sager fastslået, at den, når det i det foreliggende tilfælde, uden at det er nødvendigt, at parterne fremlægger oplysninger i denne henseende, er åbenbart, at Retten har begået en tilstrækkeligt kvalificeret tilsidesættelse af forpligtelsen til at pådømme sagen inden for en rimelig frist, kan fastslå dette i sin dom [27].

74. Jeg kan ikke tilslutte mig Domstolens tilgang i disse sager. I de pågældende sager traf Domstolen afgørelse i spørgsmålet uden at høre den part, som var ansvarlig for den påstående tilsidesættelse. Ganske vist var den anden part i appellen Kommissionen og ikke Den Europæiske Unions Domstol. Retten har imidlertid for nylig bekræftet, at det i et eventuelt søgsmål om tilsidesættelse af retten til en rettergang ved Den Europæiske Unions Domstol inden for en rimelig frist, eller nærmere bestemt af en af dens retsinstanser, er denne institution, som skal være den sagsøgte [28]. Jeg deler denne opfattelse. Helt tilbage i 1973 fastslog Domstolen, at »[Unionen], når [den] ifalder ansvar [uden for kontraktforhold] som følge af en af [dens] institutioners handlinger, repræsenteres for Domstolen af den eller de institutioner, som det ansvarspådragende forhold lægges til last« [29]. Når det kommer til stykket, er det kun den institution, der er ansvarlig for den påståede tilsidesættelse, som ikke kun har myndigheden, men også er faktisk i stand til at fremføre de retlige og faktiske argumenter til sit forsvar.

75. Jeg er derfor af den opfattelse, at Domstolens praksis, som appellanterne har henvist til – som jeg ikke opfordrer Domstolen til at anvende igen i fremtiden – kun giver mening, hvis den er begrænset til reelt særlige omstændigheder, hvor varigheden af proceduren er så åbenbart og ubestrideligt urimelig, at den objektivt set under ingen omstændigheder kan begrundes. Undtagen i disse særlige tilfælde skal der træffes afgørelse om en påstand om tilsidesættelse af retten til en rettergang inden for en rimelig frist efter en *inter partes* procedure, hvori den sagsøgte har fået mulighed for at fremføre sine modargumenter og eventuelt fremlægge beviser til støtte for disse. Som Domstolen konsekvent har

27 – Dom af 26.11.2013, Gascogne Sack Deutschland mod Kommissionen (C-40/12 P, EU:C:2013:768), af 12.11.2014, Guardian Industries og Guardian Europe mod Kommissionen (C-580/12 P, EU:C:2014:2363), af 9.6.2016, CEPSA mod Kommissionen (C-608/13 P, EU:C:2016:414), og af 9.6.2016, Repsol Lubricantes y Especialidades m.fl. mod Kommissionen (C-617/13 P, EU:C:2016:416).

28 – Jf. bl.a. kendelse af 6.1.2015, Kendrion mod Domstolen (T-479/14, ikke trykt i Sml., EU:T:2015:2), af 9.1.2015, Marcuccio mod Den Europæiske Union (T-409/14, ikke trykt i Sml., EU:T:2015:18), og af 13.2.2015, Aalberts Industries mod Den Europæiske Union (T-725/14, ikke trykt i Sml., EU:T:2015:107).

29 – Dom af 13.11.1973, Werhahn Hansamühle m.fl. mod Rådet og Kommissionen (63/72-69/72, EU:C:1973:121, præmis 7), stadfæstet ved dom af 23.3.2004, Ombudsmanden mod Lamberts (C-234/02 P, EU:C:2004:174).

fastslået, »[må s]pørgsmålet om, hvorvidt [fristen] er rimelig, [...] vurderes på grundlag af omstændighederne i den enkelte sag, herunder sagens betydning for den pågældende, dens kompleksitet samt sagsøgerens og de kompetente myndigheders adfærd«[30]. Det er min opfattelse, at denne vurdering af alle omstændighederne i de fleste tilfælde slet ikke er enkel og ligetil.

76. Jeg skal dog fremhæve, at næsten fem år til at træffe afgørelse i en gruppe af sager som de foreliggende ganske vist er et betydeligt, men ikke nødvendigvis et urimeligt tidsrum. Dette er så meget mere tilfældet i betragtning af, at kartellet vedrørende rundt armeringsstål har haft et problematisk og langvarigt forløb for Kommissionen og EU's retsinstanser, hvilket tyder på en temmelig kompleks retlig situation.

77. I modsætning til, hvad appellanterne har hævdet, betyder et tidsrum på tre år og to måneder fra afslutningen af den skriftlige til indledningen af den mundtlige procedure desuden ikke, at Retten har været inaktiv i dette tidsrum. Som bekendt er der blevet gennemført en række proceduremæssige skridt i den periode, selv om de måske ikke er synlige for parterne. Personligt tvivler jeg temmelig meget på, at varigheden af perioden mellem afslutningen af den skriftlige og indledningen af den mundtlige procedure overhovedet kan ses som et tegn på træghed fra Rettens side[31]. Mere generelt finder jeg det kunstigt at forsøge at opdele den samlede procedure i forskellige faser for at vurdere rimeligheden af en eller flere af disse fasers varighed »klinisk isoleret« fra de øvrige faser. Efter min opfattelse er behandlingstidens samlede varighed mere passende som referencepunkt.

78. Jeg er derfor af den opfattelse, at Domstolen i de foreliggende sager ikke befinder sig i den ovenfor i punkt 73 omhandlede situation. I de foreliggende sager synes parternes fremlæggelse af supplerende argumenter og oplysninger under en *inter partes* procedure at være nødvendig, for at Domstolen kan udtale sig om den urimeligt lange varighed af proceduren for Retten[32].

79. Følgelig må dette appelanbringende forkastes. Såfremt appellanterne anser Retten for at have tilsidesat chartrets artikel 47, stk. 2, i forbindelse med behandlingen af deres sag, kan de anlægge en sag om Unionens erstatningsansvar uden for kontraktforhold i medfør af artikel 268 TEUF og artikel 340, stk. 2, TEUF.

2. Gentagne overtrædelser

80. Med sit *syvende appelanbringende* har Ferriere Nord nedlagt påstand om, at Retten begik en retlig fejl ved at afvise virksomhedens påstand om, at forhøjelsen af den bøde, den var blevet pålagt på grund af gentagne overtrædelser, var ulovlig, da Kommissionen ikke udtrykkeligt henviste til denne skærpende omstændighed i sin klagepunktsmeddelelse af 26. marts 2002. Kommissionen anførte blot, at den ville tage hensyn til alle formildende og skærpende omstændigheder ved fastsættelsen af bøderne på grundlag af hver enkelt virksomheds adfærd. En så vag udtalelse ville ifølge Ferriere Nord sandsynligvis ikke kunne give en virksomhed tilstrækkelig mulighed for at udøve sin ret til forsvar.

81. Endvidere har Ferriere Nord, med sit *ottende appelanbringende*, kritiseret Retten for at fastslå, at den periode, som der skal tages hensyn til ved efterprøvelsen af anvendelsen af denne skærpende omstændighed, er perioden, fra Kommissionen konstaterede den første overtrædelse, til den samme virksomhed indledte den nye ulovlige adfærd. Ifølge Ferriere Nord bør denne periode i stedet begynde

30 – Jf. bl.a. dom af 17.12.1998, Baustahlgewebe mod Kommissionen (C-185/95 P, EU:C:1998:608, præmis 29), og dom PVC II, præmis 210.

31 – Den afdeling, som har kompetence til at afgøre en sag, kan udmærket beslutte at fremrykke så meget som muligt af arbejdet, før der afholdes retsmøde, eller modsat afholde retsmøde hurtigt efter afslutningen af den skriftlige procedure og udskyde en stor del af arbejdet til efter retsmødet. Hvilken mulighed der vælges, kan afhænge af flere faktorer, bl.a. hvilke arbejdsmetoder dommerne i den relevante afdeling anvender, deres arbejdsbyrde på et givet tidspunkt og de enkelte sagers særlige karakteristika (f.eks. hvorvidt der er mange spørgsmål, som skal præciseres under retsmødet). En kort periode mellem den skriftlige og den mundtlige procedure hjælper naturligvis ikke parterne særlig meget, hvis rådslagning og afstemning efterfølgende er ekstra langvarig.

32 – Jf. dom af 14.9.2016, Trafilerie Meridionali mod Kommissionen (C-519/15 P, ikke trykt i Sml., EU:C:2016:682, præmis 68).

den dag, hvor den første overtrædelse blev afsluttet. For denne virksomheds vedkommende ville det betyde, at der forløb omkring 13 år mellem den første og den anden overtrædelse. Denne periodes varighed taget i betragtning er det ikke umuligt, at virksomhedens ledelse ikke kendte til Kommissionens første beslutning, hvorfor den skærpende omstændighed for gentagelsestilfælde ikke skulle have været anvendt, jf. princippet *in dubio pro reo*.

82. Endelig har Ferriere Nord med sit *niende appelanbringende* påstået, at overtrædelsen – såfremt Domstolen giver virksomheden medhold i dens fjerde appelanbringende [33] – skal anses for mindre grov, end det er angivet i den omtvistede beslutning. Hvis dette er tilfældet, begik Retten en fejl med hensyn til fortolkningen og anvendelsen af proportionalitetsprincippet. En forhøjelse på 50% af bøden for en adfærd af begrænset grovhed synes uforholdsmæssig.

83. Jeg skal begynde med det *ottende appelanbringende*.

84. Først og fremmest skal jeg minde om, at den omstændighed, at overtrædelser gentages (almindeligvis benævnt »gentagelse«), i henhold til fast retspraksis er et af de væsentlige elementer, som der skal tages hensyn til ved bedømmelsen af grovheden af en overtrædelse af EU's konkurrenceregler med henblik på fastsættelsen af størrelsen af den bøde, som skal pålægges lovovertræderen [34]. Grunden hertil er – som Retten har forklaret – at »en gentagen overtrædelse er et bevis for, at den sanktion, der var blevet pålagt, ikke var tilstrækkelig afskrækkende»« [35]. Gentagne overtrædelser anses følgelig for at berettige højere bøder [36] med henblik på at foranledige lovovertræderen til at ændre sin adfærd fremover [37].

85. Domstolen har dog også fastslået, at for at retssikkerhedsprincippet og proportionalitetsprincippet er overholdt, kan en forhøjelse af den bøde, som pålægges en virksomhed på grund af gentagne overtrædelser, ikke ske automatisk. I denne forbindelse skal Kommissionen tage hensyn til alle omstændigheder i hver enkelt sag og navnlig den tid, der er forløbet mellem den overtrædelse, som undersøges, og en tidligere tilsidesættelse af konkurrencereglerne [38].

86. På denne baggrund synes Ferriere Nords *ottende appelanbringende* at være ubegrundet. For det første er det min opfattelse, at den metode, Retten anvendte til at beregne den pågældende periode – fra Kommissionen fastslog den første overtrædelse, indtil den samme virksomhed indledte den nye ulovlige adfærd – af de grunde, der er anført i den appellerede doms præmis 342 og 343 – er korrekt. Et gentagelsestilfælde kræver, at Kommissionen har fastslået en tidligere overtrædelse, og indtræder, når adfærden med tilsidesættelse af artikel 101 TEUF eller 102 TEUF begynder. Retten fastslog derfor korrekt, at den relevante periode i den foreliggende sag udgjorde mindre end fire år.

33 – Dette appelanbringende vedrører karakteren og varigheden af Ferriere Nords deltagelse i overtrædelsen. Jf. punkt 117 nedenfor i dette forslag til afgørelse.

34 – Jf. i denne retning dom af 7.1.2004, Aalborg Portland m.fl. mod Kommissionen (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P og C-219/00 P, EU:C:2004:6, præmis 91), af 8.2.2007, Groupe Danone mod Kommissionen (C-3/06 P, EU:C:2007:88, præmis 26, 29 og 39), og af 17.6.2010, Lafarge mod Kommissionen (C-413/08 P, EU:C:2010:346, præmis 61-65).

35 – Dom af 27.6.2012, YKK m.fl. mod Kommissionen (T-448/07, ikke trykt i Sml., EU:T:2012:322, præmis 211 og den deri nævnte retspraksis).

36 – Jf. f.eks. OECD, Roundtable on promoting compliance with competition law – Issues paper by the Secretariat, DAF/COMP(2011)4 af 1.6.2001, punkt 2.

37 – Dom af 8.2.2007, Groupe Danone mod Kommissionen (C-3/06 P, EU:C:2007:88, præmis 39).

38 – Dom af 8.2.2007, Groupe Danone mod Kommissionen (C-3/06 P, EU:C:2007:88, præmis 39), og af 17.6.2010, Lafarge mod Kommissionen (C-413/08 P, EU:C:2010:346, præmis 69 og 70).

87. For det andet er det uden betydning, at en eller flere personer i selskabets nuværende ledelse eventuelt ikke havde kendskab til denne beslutning eller dens retlige konsekvenser [39]. Hvad angår for det første påstanden om, at Ferriere Nords øverste ledelse muligvis ikke har haft kendskab til Kommissionens tidligere beslutning, har jeg svært ved at tro dette. På den ene side henviste Kommissionen under retsmødet til et dokument, der var omtalt i den omtvistede beslutning, og som viste, at Ferriere Nords ledelse i 1997 havde kendskab til Kommissionens tidligere beslutning og til den nye, igangværende overtrædelse. Ferriere Nord bestred ikke dette. På den anden side blev beslutning 89/515/EØF [40] af 1989 anfægtet ved EU's retsinstanser af Ferriere Nord i en procedure, der afsluttedes i juli 1997 [41]. I denne forbindelse kan det være nyttigt at gøre opmærksom på kravet om, at et selskabs årsregnskab viser eventualforpligtelser, der omfatter forventede tab og bøder som følge af retssager [42]. Efter min opfattelse kan, og bør, en omhyggelig og opmærksom forretningsmand ikke have været uvidende om den tidligere beslutning.

88. Hvad der er vigtigere, formodes ledelsen generelt at kende virksomhedens adfærd – eller dens adfærd indtil for nylig – på markedet. Der er ikke grundlag for at hævde, at en virksomhed bør kunne unddrage sig ansvar, blot fordi dens ledelse muligvis ikke har haft kendskab til en bestemt adfærd. En virksomhed skal holdes retligt ansvarlig for sin tidligere og nuværende adfærd, uanset om visse personer i dens ledelse (eller nogle af virksomhedens organer) har kendskab til en konkret adfærd hos virksomheden eller ikke. I denne forbindelse bør det fremhæves, at de foreliggende sager bl.a. vedrører en sanktion, der er pålagt Ferriere Nord og ikke enkeltpersoner, som bestred visse stillinger i dette selskab.

89. Dernæst skal jeg, vedrørende det *syvende appelanbringende*, påpege, at Domstolen i dommen i sagen Kommissionen m.fl. mod Versalis m.fl., hvor den specifikt behandlede gentagelsestilfælde som en skærpende omstændighed, præciserede, at når Kommissionen har til hensigt at tillægge en virksomhed, der er ansvarlig for en overtrædelse af konkurrencereglerne, ansvar for denne skærpende omstændighed, »skal klagepunktsmeddelelsen indeholde de oplysninger, som giver denne juridiske person mulighed for at forsvare sig«. Domstolen fastslog også, at Kommissionen allerede i klagepunktsmeddelelsen skal anføre de oplysninger, der underbygger dens påstand om, at betingelserne for anvendelsen af den pågældende skærpende omstændighed er opfyldt [43].

90. Denne retspraksis indebærer, at Kommissionen ikke nødvendigvis, i hvert enkelt tilfælde, i klagepunktsmeddelelsen *udtrykkeligt* skal anføre alle de skærpende omstændigheder, som den eventuelt vil lægge en virksomhed, som undersøges, til last. Som Kommissionen selv har medgivet i sine indlæg, kan der dog på den anden side være tilfælde, hvor det rent faktisk kan være påkrævet, at den udtrykkeligt anfører en skærpende omstændighed, som den påtænker at lægge en given virksomhed til last. Det er jeg enig i. Det er ikke altid nemt ud fra oplysningerne i klagepunktsmeddelelsen at se, hvilke hensigter Kommissionen har. Det er heller ikke en virksomheds opgave at forudsige Kommissionens hensigter og fremføre alle tænkelige forsvar mod alle mulige

39 – Domstolen har ikke udelukket, at »strukturelle ændringer i virksomheden« kan tages i betragtning ved efterprøvelsen af anvendelsen af gentagne overtrædelser som en skærpende omstændighed (jf. dom af 5.3.2015, Kommissionen m.fl. mod Versalis m.fl. (C-93/13 P og C-123/13 P, EU:C:2015:150, præmis 97). Domstolen omtalte dog dette element i en anden sammenhæng, nemlig hvor Kommissionen havde lagt en juridisk person, som ikke havde været retsforfulgt i forbindelse med den første overtrædelse, det til last som en skærpende omstændighed. Domstolen synes med andre ord at henvise til koncerninterne strukturelle ændringer og ikke ledelsesændringer, der er gennemført inden for det samme selskab. I den sidstnævnte situation har mulige strukturelle ændringer langt mindre betydning end i den førstnævnte.

40 – Kommissionens beslutning af 2.8.1989 om en procedure i henhold til […] artikel [101 TEUF] (IV/31.553, Armeringsnet) (EFT 1989, L 260, s. 1).

41 – Jf. dom af 6.4.1995, Ferriere Nord mod Kommissionen (T-143/89, EU:T:1995:64), og, efter appel, dom af 17.7.1997, Ferriere Nord mod Kommissionen (C-219/95 P, EU:C:1997:375).

42 – F.eks. kræves det ifølge de almindeligt anerkendte regnskabsprincipper, at potentielle tab, der er »sandsynlige« eller »rimeligt sandsynlige«, skal opføres sammen med et estimat af tabet. Lignende regler findes inden for IFRS-standarderne (International Financial Reporting Standards).

43 – Dom af 5.3.2015, Kommissionen m.fl. mod Versalis m.fl. (C-93/13 P og C-123/13 P, EU:C:2015:150, præmis 96 og 98).

skærpende faktorer, som Kommissionen eventuelt kunne forventes at anvende. Hvorvidt oplysningerne i en konkret klagepunktsmeddelelse er tilstrækkelige til, at en virksomhed fuldt ud kan udøve sin ret til forsvar, selv om klagepunktsmeddelelsen ikke udtrykkeligt omtaler alle elementer, afhænger således af de særlige omstændigheder i hver enkelt sag.

91. Som Ferriere Nord har påpeget i den foreliggende sag, er tilkendegivelsen i den første klagepunktsmeddelelse – om, at Kommissionen vil tage hensyn til alle formildende og skærpende omstændigheder ved fastsættelsen af bøderne på baggrund af hver enkelt virksomheds adfærd – temmelig upræcis. Det betyder imidlertid ikke nødvendigvis, at den er utilstrækkelig. En sådan tilkendegivelse kan anses for tilstrækkelig, hvis virksomheden, på baggrund af sin specifikke situation og oplysningerne i klagepunktsmeddelelsen, ikke desto mindre var i stand til at forudse, at en konkret skærpende omstændighed sandsynligvis ville blive anvendt, samt grundene til dette.

92. Ganske vist var det selskab, som begik den gentagne overtrædelse, i modsætning til den sag, der gav anledning til dommen i sagen Kommissionen m.fl. mod Versalis m.fl., det selv samme selskab. I 1989 blev Ferriere Nord erklæret ansvarlig for en overtrædelse af (den nuværende) artikel 101 TEUF i en beslutning, der – således som Ferriere Nord har indrømmet – blev nævnt i klagepunktsmeddelelsen, omend kun forbigående. Det er også korrekt, som jeg har redegjort for ovenfor i punkt 86, at den periode, der forløb fra vedtagelsen af Kommissionens tidligere beslutning til indledningen af den nye overtrædelse, er forholdsvis kort. Kommissionen burde dog som minimum have anført grundene til, at den fandt, at den tidligere overtrædelse og den nye overtrædelse udgjorde en »overtrædelse af samme art« i henhold til retningslinjerne af 1998[44]. Selv om dette nu kan synes forholdsvis indlysende, fandtes der næsten ingen retspraksis i 2002, der vedrørte gentagne overtrædelser. Den omstændighed, at klagepunktsmeddelelsen ikke indeholdt nogen angivelser i denne henseende, gjorde det temmelig vanskeligt for Ferriere Nord at udøve retten til forsvar.

93. Såfremt Domstolen er uenig i min bedømmelse af Ferriere Nords *andet appelanbringende*, bør den derfor efter min opfattelse give virksomheden medhold i dens *syvende appelanbringende*. Derfor bør dommen i sag T-90/10 ophæves hvad angår den del, der vedrører anvendelsen af den skærpende omstændighed på grund af gentagelsestilfældet. Domstolen bør desuden efter min opfattelse annullere den omtvistede beslutning hvad dette angår og genfastsætte den bøde, som Ferriere Nord er blevet pålagt, uden at tage hensyn til den skærpende omstændighed med hensyn til gentagelsestilfælde.

94. Under disse omstændigheder er det ikke nødvendigt at undersøge Ferriere Nords *niende appelanbringende*. Under alle omstændigheder anser jeg dette appelanbringende for at være ubegrundet, da det *fjerde appelanbringende* også skal forkastes, hvilket jeg skal redegøre for i dette forslag til afgørelses punkt 117.

3. Offentlig afstandtagen

95. Feralpi, Valsabbia og Alfa Acciai[45] har gjort gældende, at Retten begik en fejl ved at anvende begrebet »offentlig afstandtagen« og herved fejlagtigt bekræftede deres deltagelse i dele af overtrædelsen, til trods for at de havde offentliggjort andre priser end dem, der var blevet aftalt med deres konkurrenter. I denne forbindelse har de påpeget, at artikel 60 KS forbød selskaber at forskelsbehandle kunder og afvige fra de offentliggjorte priser.

96. Jeg er ikke overbevist af dette argument, som dog berettiger en mere dybdegående analyse.

44 – Retningslinjer for beregningen af bøder i henhold til artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 og artikel 65, stk. 5, i EKSF-traktaten (EFT 1998, C 9, s. 3).

45 – Det *fjerde appelanbringende* i sag C-85/15 P og det *femte appelanbringende* i sag C-86/15 P og C-87/15 P.

97. I mit forslag til afgørelse Total Marketing Services havde jeg lejlighed til at påpege, at den manglende offentlige afstandtagen er et element, der kan opretholde den på konkrete indicier, indsamlet af Kommissionen, baserede formodning for, at en virksomhed, der har deltaget i møder med et konkurrencebegrænsende formål, kan anses for at have deltaget i en tilsidesættelse af artikel 101, stk. 1, TEUF. Hvis en virksomhed med andre ord sammen med sine konkurrenter deltager i møder, der munder ud i en konkurrencebegrænsende aftale, må der gælde en formodning for, at den pågældende virksomhed, i mangel af en udtrykkelig tilkendegivelse af det modsatte, deltog i overtrædelsen. På den anden side kan den omstændighed, at en virksomhed ikke tager offentligt afstand, ikke afhjælpe fraværet af beviser for deltagelse, om end kun passivt, i et møde med et konkurrencebegrænsende formål [46].

98. En anden konklusion ville tilsidesætte princippet om uskyldsformodning, der er anerkendt i chartrets artikel 48, stk. 1, og ville ikke være i overensstemmelse med artikel 2 i forordning nr. 1/2003 [47]. På samme måde kan der ved efterprøvelsen af de beviser, som en virksomhed har fremlagt til støtte for sin påstand om offentlig afstandtagen, ikke anvendes en så snæver og streng betydning af begrebet »offentlig afstandtagen«, at det bliver praktisk taget umuligt for den pågældende virksomhed at afkræfte formodningen.

99. Kernen i kritikken i de foreliggende sager er imidlertid ikke, at Retten har fortolket eller anvendt begrebet »offentlig afstandtagen« forkert. Feralpi, Valsabbia og Alfa Acciai deltog rent faktisk i den pågældende periode i et eller flere møder med konkurrencebegrænsende formål [48], og der var andre indicier, der tydede på, at de deltog i den samordnede praksis [49]. Feralpi, Valsabbia og Alfa Acciai har heller ikke hævdet, at Retten pålagde dem en bevisbyrde, som det var umuligt for dem at løfte. De har i det væsentlige kritiseret Retten for at anse en konkret adfærd (offentliggørelse af priser, der afveg fra dem, der var aftalt med deres konkurrenter) for ikke at opfylde kravet om »offentlig afstandtagen«.

100. Dette er imidlertid ikke en retlig fejl, som er undergivet Domstolens prøvelsesret. Som Domstolen fastslog i dommen i sagen Toshiba Corporation mod Kommissionen [50], dækker begrebet »offentlig afstandtagen« over en faktisk situation, som Retten konkret fastslår efter en samlet bedømmelse af alle de relevante beviser og indicier i den enkelte sag. Når disse beviser er blevet forskriftsmæssigt tilvejebragt, og de almindelige retsgrundsætninger og de processuelle regler om bevisbyrde og bevisførelse er blevet overholdt, er det alene Retten, der har kompetence til at vurdere, hvilken bevisværdi der skal tillægges de oplysninger, den har fået forelagt [51].

46 – Jf. mit forslag til afgørelse Total Marketing Services mod Kommissionen (C-634/13 P, EU:C:2015:208, punkt 43-61). Jf. i samme retning generaladvokat Wathelets forslag til afgørelse Toshiba Corporation mod Kommissionen (C-373/14 P, EU:C:2015:427, punkt 123-136) og generaladvokat Ruiz-Jarabo Colomers forslag til afgørelse Aalborg Portland m.fl. mod Kommissionen (C-204/00 P, EU:C:2003:85, punkt 127-131).

47 – I henhold til den sidstnævnte bestemmelse påhviler bevisbyrden for overtrædelse af artikel 101, stk. 1, TEUF Kommissionen.

48 – Domme af 9.12.2014, Feralpi mod Kommissionen (T-70/10, ikke trykt i Sml., EU:T:2014:1031, præmis 231-234), Ferriera Valsabbia og Valsabbia Investimenti mod Kommissionen (T-92/10, ikke trykt i Sml., EU:T:2014:1032, præmis 218-221), og Alfa Acciai mod Kommissionen (T-85/10, ikke trykt i Sml., EU:T:2014:1037, præmis 217-220).

49 – Der var f.eks. oplysninger, der tydede på, at de pågældende virksomheder rent faktisk bragte deres priser på linje med dem, der var aftalt på disse møder (jf. dom af 9.12.2014, Feralpi mod Kommissionen, T-70/10, ikke trykt i Sml., EU:T:2014:1031, præmis 231-233), eller mere generelt fulgte de aftaler, der var indgået på disse møder (jf. domme af 9.12.2014, Alfa Acciai mod Kommissionen, T-85/10, ikke trykt i Sml., EU:T:2014:1037, præmis 220, og Ferriera Valsabbia og Valsabbia Investimenti mod Kommissionen, T-92/10, ikke trykt i Sml., EU:T:2014:1032, præmis 221).

50 – Dom af 20.1.2016, Toshiba Corporation mod Kommissionen (C-373/14 P, EU:C:2016:26).

51 – Dom af 20.1.2016, Toshiba Corporation mod Kommissionen (C-373/14 P, EU:C:2016:26, præmis 63).

101. I den foreliggende sag fandt Retten med hensyn til den periode, som Feralpi, Valsabbia og Alfa Acciai har anfægtet, at Kommissionen i tilstrækkelig grad havde godtgjort disse virksomheders deltagelse i overtrædelsen på grundlag af en række indicier (heriblandt deltagelse i et eller flere møder med konkurrencebegrænsende formål). Den omstændighed, at Feralpi, Valsabbia og Alfa Acciai over for offentligheden anførte andre priser end dem, der var aftalt med de øvrige karteldeltagere, blev af Retten ikke anset for i sig selv at være udtryk for »offentlig afstandtagen«, som kunne tilbagevise den konklusion, der blev draget ud fra disse øvrige indicier.

102. Det er slet ikke nemt på forhånd at definere, hvilken handling der er udtryk for offentlig afstandtagen. Hvorvidt en konkret adfærd opfylder dette krav, afhænger efter min opfattelse i høj grad af de særlige omstændigheder i hver enkelt sag. I de foreliggende sager kan jeg ikke se, at der er begået fejl i den appellerede dom. Jeg kan ikke se, at de forelagte beviser er gengivet forkert, eller at der er tilsidesat en almindelig retsgrundsætning eller en processuel regel, og heller ikke at Rettens begrundelse var selvmodsigende. Desuden synes dens konklusioner at være i overensstemmelse med Domstolens praksis, hvorefter et centralt element med henblik på at vurdere, om en virksomhed reelt har taget afstand, er de andre karteldeltageres opfattelse af, hvad der er den omhandlede virksomheds intention [52]. Hvis der i den foreliggende sag ikke var noget, der pegede på, at de øvrige karteldeltagere opfattede offentliggørelsen af disse priser som et utvetydigt signal om, at Feralpi, Valsabbia og Alfa Acciai ikke havde til hensigt at overholde den hemmelige samordning, taler dette stærkt for den konklusion, at der ikke var tale om en offentlig afstandtagen som omhandlet i Domstolens praksis.

4. Øvrige appelanbringender

103. Efter min opfattelse berettiger størstedelen af de øvrige appelanbringender kun en hurtig gennemgang.

a) Sag C-85/15 P

104. Med sit *første appelanbringende* har Feralpi hævdet, at Retten begik en retlig fejl ved at afvise selskabets påstand om, at Kommissionen tilsidesatte kollegialitetsprincippet. Denne tilsidesættelse vedrørte det forhold, at beslutningen af 30. september 2009, der blev vedtaget af kommissærkollegiet, var ufuldstændig, da dens bilag manglede visse tabeller. Det er min opfattelse, at dette appelanbringende delvis ikke kan antages til realitetsbehandling (for så vidt som det drager vurderingerne af de faktiske omstændigheder i præmis 62-81 i dommen i sag T-70/10), i tvivl, delvis er ugrundet (da ændringsbeslutningen af 8.12.2009 også blev vedtaget af kommissærkollegiet).

105. Med sit *tredje appelanbringende* har Feralpi kritiseret Retten for ikke at have sanktioneret den uforholdsmæssig lange sagsbehandlingstid for Kommissionen. Den appellerede doms præmis 152-161 indeholder imidlertid, efter min opfattelse, hverken en retlig fejl eller en mangelfuld begrundelse. For så vidt som Feralpi har klaget over vurderingen af de faktiske omstændigheder, der var anført i den appellerede doms præmis 157-160, kan dette appelanbringende ydermere ikke antages til realitetsbehandling.

106. I sit *fjerde appelanbringende* har Feralpi samlet forskellige kritikpunkter vedrørende den appellerede dom, der angår vurderingen af Feralpis deltagelse i overtrædelsen i perioden 1989-1995. Ifølge Feralpi har Retten fejlfortolket artikel 65, stk. 1, KS, princippet om fordeling af bevisbyrden og princippet om uskyldsformodning. Endvidere har den appellerede dom, ifølge Feralpi, en utilstrækkelig begrundelse, og den fordrejer visse faktiske omstændigheder.

52 – Dom af 20.1.2016, Toshiba Corporation mod Kommissionen (C-373/14 P, EU:C:2016:26, præmis 62 og den deri nævnte retspraksis).

107. Jeg har allerede behandlet det ene af disse argumenter ovenfor i punkt 95-102. Med hensyn til de øvrige argumenter er det min opfattelse, således som Kommissionen også har påpeget, at Feralpi ganske vist har gjort påståede retlige fejl gældende, men primært har draget Rettens vurderinger af faktiske omstændigheder hvad angår Feralpis deltagelse i den ovennævnte periode i tvivl. Da appellanten ikke er i stand til at godtgøre, at førsteinstansdommerne klart har fordrejet omstændigheder eller beviser, kan dette appelanbringende for en stor dels vedkommende ikke antages til realitetsbehandling. For så vidt angår de beviser, som Retten lagde til grund, da den stadfæstede Kommissionens analyse, har Feralpi set bort fra adskillige afsnit i den appellerede dom, hvori Retten rent faktisk omtaler andre beviser end Feralpis deltagelse i mødet den 6. december 1989. I præmis 240-246 og 250-252 henviser Retten til andre indicier og forklarer, hvorfor den anden forklaring, som appellanten havde fremført, ikke var overbevisende.

108. Det *femte appelanbringende* vedrører Kommissionens metode til at fastsætte bøderne, hvorved den opdelte de ansvarlige virksomheder i tre grupper på grundlag af deres respektive markedsandele i den relevante periode. Også i dette appelanbringende har Feralpi samlet forskellige påståede retlige fejl. Virksomhedens argumenter er imidlertid kun ridset kort op, og kritikken synes først og fremmest at være rettet mod Kommissionen og ikke mod Retten. Det er derfor min opfattelse, at dette appelanbringende ikke kan antages til realitetsbehandling.

109. Under alle omstændigheder anser jeg påstanden om, at Retten burde have sanktioneret Kommissionen for tilsidesættelse af ligebehandlingsprincippet, for ulogisk. Det er korrekt, at Retten fastslog, at der var en fejl i beregningen af den ene af disse tre gruppers markedsandele. Denne fejl betyder imidlertid ikke, at de bøder, som blev pålagt virksomhederne i de to øvrige grupper (heriblandt Feralpi), burde have været justeret. Fejlen indebærer snarere, at de bøder, som blev pålagt de virksomheder, der kun tilhørte den førstnævnte gruppe, kunne ændres. For så vidt som metoden til beregning af de bøder, der blev pålagt virksomhederne i de to øvrige grupper, er korrekt, kan Retten ikke kritiseres for at have afvist en påstand om nedsættelse af bøderne.

b) Forenede sager C-86/15 P og C-87/15 P

110. Med deres *tredje appelanbringende* har Valsabbia og Alfa Acciai hævdet, at Retten begik en retlig fejl ved at afvise deres påstande om, at Kommissionen tilsidesatte kollegialitetsprincippet. Af de grunde, som jeg har redegjort for ovenfor i punkt 104, må dette appelanbringende forkastes, da det delvis ikke kan antages til realitetsbehandling delvis er ugrundet.

111. Med deres *sjette appelanbringende* har Valsabbia og Alfa Acciai hævdet, at Retten begik en retlig fejl ved at afvise deres påstande om tilsidesættelse af chartrets artikel 47 og afvise at nedsætte bødebeløbet. Efter deres opfattelse burde den administrative procedure for Kommissionen have været anset for at være uforholdsmæssig langvarig. Af de samme grunde, som jeg har redegjort for ovenfor i punkt 105, må dette appelanbringende forkastes, da det delvis ikke kan antages til realitetsbehandling delvis er ugrundet.

112. Valsabbias og Alfa Acciais *syvende appelanbringende* svarer i det væsentlige til Feralpis *femte appelanbringende*. Det vedrører Rettens afvisning af at nedsætte bødebeløbet på grund af en påstået tilsidesættelse af ligebehandlingsprincippet som følge af en fejl i beregningen af bøderne hvad angår andre virksomheder. Som jeg har redegjort for ovenfor i punkt 109, er der ikke noget retligt grundlag for denne påstand.

c) Sag C-88/15

113. Med sit *første appelanbringende* har Ferriere Nord gjort gældende, at den omtvistede beslutning er væsensforskellig fra beslutningen af 2002, da den førstnævnte henviser til en overtrædelse af konkurrencereglerne på det fælles marked, mens den sidstnævnte henviser til en overtrædelse på det italienske marked. Derfor begik Retten en retlig fejl, idet den fastslog, at det ikke var påkrævet med en ny klagepunktsmeddelelse, før den omtvistede beslutning blev vedtaget.

114. Dette argument synes at være baseret på en fejlfortolkning af de relevante bestemmelser i EKSF-traktaten og EUF-traktaten eller i det mindste en misforståelse af den appellerede dom. Hvis Kommissionen havde ændret det materielle retsgrundlag for sin beslutning fra artikel 65, stk. 1, KS til artikel 101, stk. 1, TEUF, havde en nærmere undersøgelse af argumentet været berettiget. Til forskel fra artikel 65, stk. 1, KS finder artikel 101, stk. 1, TEUF nemlig kun anvendelse på aftaler, der »påvirke[r] handelen mellem medlemsstater«. Begge beslutninger vedrører imidlertid en tilsidesættelse af artikel 65, stk. 1, KS, der forbyder aftaler, som fordrejer konkurrencen »på det fælles marked«. Det er derfor uden relevans, hvorvidt beslutningen (eller klagepunktsmeddelelsen) i sin tekst henviser til en fordrejning af konkurrencen på det italienske marked (således som beslutningen af 2002 gør) eller til en fordrejning af konkurrencen på det fælles marked (som den omtvistede beslutning gør). I denne forbindelse er det næsten unødigt at påpege, at en aftale, som omfatter det italienske område, netop opfylder dette kriterium, eftersom det italienske marked er en betydelig del af det fælles marked.

115. Med sit *tredje appelanbringende* har Ferriere Nord gjort gældende, at Retten begik en retlig fejl ved ikke at sanktionere en påstået tilsidesættelse af Kommissionens forretningsorden. Ferriere Nord har anført, at høringskonsulentens rapport, der var vedlagt som bilag til det beslutningsudkast, som blev forelagt kommissærkollegiet på dets møde den 30. september 2009, kun blev udarbejdet på engelsk, fransk og tysk, og ikke på italiensk. Dette, hævder Ferriere Nord, er i strid med Kommissionens forretningsorden.

116. Jeg er enig med Retten i, at Ferriere Nords argumenter i denne henseende er uvirksomme. EU's retsinstanser har konsekvent fastslået, at en institutions manglende overholdelse af en rent intern procedureregel kun kan medføre, at den endelige beslutning bliver ulovlig, såfremt overtrædelsen er tilstrækkelig væsentlig og har skadet den retlige og faktiske situation for den part, som gør gældende, at der foreligger en procedurefejl[53]. Efter min opfattelse er der ikke nogen oplysninger, der rejser tvivl om Rettens vurdering af de faktiske omstændigheder og beviserne, som førte til den konklusion, at der ikke var blevet påvist en sådan skade af Ferriere Nords stilling.

117. Ferriere Nords *fjerde appelanbringende* – som vedrører Rettens konklusioner med hensyn til karakteren og varigheden af denne virksomheds deltagelse i overtrædelsen – kan efter min opfattelse ikke antages til realitetsbehandling. Også disse argumenter drager i det væsentlige Rettens vurderinger af faktiske omstændigheder i tvivl.

118. Med sit *femte appelanbringende* har Ferriere Nord gjort gældende, at Rettens nedsættelse af bødens grundbeløb med 6% for at tage hensyn til den omstændighed, at Ferriere Nord i tre år ikke deltog i en del af den konkurrencebegrænsende aftale, er utilstrækkelig. I henhold til fast retspraksis tilkommer det imidlertid ikke Domstolen, i en appelsag, af billighedsgrunde at omgøre det skøn, som Retten har foretaget under udøvelsen af sin fulde prøvelsesret vedrørende størrelsen af bøder, som pålægges virksomheder på grund af disses overtrædelse af EU's konkurrenceregler[54]. I den foreliggende sag er der efter min opfattelse ikke nogen oplysninger, der godtgør, at den endelige bøde, som blev pålagt Ferriere Nord, var uforholdsmæssig eller for stor. Jeg kan heller ikke konstatere nogen mangel på, eller selvmodsigende, begrundelse i den appellerede dom.

53 – Jf. den i præmis 158 i dom af 9.12.2014, Ferriere Nord mod Kommissionen (T-90/10, ikke trykt i Sml., EU:T:2014:1035), omhandlede retspraksis.

54 – Dom af 7.9.2016, Pilkington Group m.fl. mod Kommissionen (C-101/15 P, EU:C:2016:631, præmis 72 og den deri nævnte retspraksis).

119. Endelig har Ferriere Nord med sit *sjette appelanbringende* hævdet, at Retten begik en fejl ved beregningen af bøden, som den nedsatte med 6%. Selv om den anførte, at nedsættelsen ville blive anvendt på grundbeløbet, anvendte den det derefter som en formildende omstændighed og kom derved frem til en noget mindre nedsættelse.

120. Først og fremmest vil jeg gerne fremhæve, at fuld prøvelsesret er et begreb, som endnu ikke er præcist defineret. Hvorvidt en part kan anfægte et bødebeløb uafhængigt af en påstået fejl fra Kommissionens side, er stadig et ubesvaret spørgsmål. Dette er imidlertid ikke relevant i den foreliggende sag, eftersom Retten rent faktisk fastslog, at der var en fejl i den omtvistede beslutning med hensyn til Ferriere Nords deltagelse i overtrædelsen, og følgelig besluttede at nedsætte den bøde, som Kommissionen havde pålagt denne virksomhed. Det egentlige spørgsmål synes snarere at være, hvorvidt Retten er forpligtet til at overholde visse kriterier eller principper, når den efterprøver en bøde på grund af de fejl, der er konstateret i en beslutning, som er anfægtet af en sagsøger.

121. Domstolens dom Galp Energía España m.fl. mod Kommissionen [55] synes at tilkendegive, at der er grænser for, hvad EU's retsinstanser må gøre under udøvelsen af fuld prøvelsesret over de bøder, Kommissionen pålægger i henhold til forordning nr. 1/2003. Jeg deler denne opfattelse. Selv om det ikke er nødvendigt at gå i dybden med dette spørgsmål, skal jeg i det mindste anføre, at principper som f.eks. proportionalitetsprincippet, retssikkerhedsprincippet og ligebehandlingsprincippet nødvendigvis må give anledning til visse begrænsninger af EU's retsinstansers beføjelser i henhold til artikel 261 TEUF og artikel 31 i forordning nr. 1/2003. Ikke desto mindre kan jeg i den foreliggende sag ikke se, at der er nogen overbevisende argumenter, der forklarer, hvordan Retten har gjort forkert brug af sin prøvelsesret i henhold til artikel 261 TEUF og artikel 31 i forordning nr. 1/2003.

122. Selv om den appellerede doms tekst muligvis ikke er forbilledlig hvad angår klarhed på dette punkt, kan det ikke bestrides, at Retten fastsatte den reducerede størrelse af Ferriere Nords bøde under udøvelsen af sin fulde prøvelsesret, og at den i princippet valgte at følge den metode, som Kommissionen foreslog i retningslinjerne af 1998 (der naturligvis også er den metode, som blev anvendt i den omtvistede beslutning).

123. På denne baggrund er det min opfattelse, at Retten ikke begik en fejl ved at anse det for en formildende omstændighed, at Ferriere Nord ikke deltog i en del af overtrædelsen. Dette er den korrekte tilgang ifølge retningslinjerne af 1998. Ganske vist henviser disse retningslinjer til grovhed og varighed som faktorer, Kommissionen skal tage hensyn til ved fastsættelsen af grundbeløbet. Det er dog tydeligt, at disse faktorer skal vurderes i forhold til den samlede overtrædelse. Dette var grunden til, at Kommissionen på baggrund af den samlede overtrædelses grovhed og varighed opdelte de ansvarlige virksomheder i tre forskellige grupper afhængigt af deres respektive markedsandele. Som retningslinjerne af 1998 præciserer, afhænger den forskellige behandling, som anvendes ved fastsættelsen af grundbeløbet, hovedsagelig af »den specifikke vægt og dermed de faktiske konkurrencemæssige konsekvenser af den rolle, som hver enkelt virksomhed har spillet som led i overtrædelsen, navnlig når der er tale om betydelige størrelsesforskelle mellem virksomheder, der har begået en overtrædelse af samme art.«

124. I den foreliggende sag er der intet, der tyder på, at Ferriere Nords manglende deltagelse, i en given periode, i en del af overtrædelsen havde nogen indvirkning på den samlede overtrædelses grovhed (eller varighed). Derfor var det korrekt, at Retten tog hensyn til Ferriere Nords individuelle bidrag til kartellet som en faktor, som kunne være relevant i forbindelse med vurderingen af de formildende omstændigheder.

55 – Dom af 21.1.2016, Galp Energía España m.fl. mod Kommissionen (C-603/13 P, EU:C:2016:328).

125. I denne sammenhæng kan det være hensigtsmæssigt at erindre om, at Domstolen i dommen i sagen Solvay Solexis mod Kommissionen fastslog, at Kommissionen ifølge retningslinjerne af 1998 har ret til at tage hensyn til, at en virksomheds deltagelse i en overtrædelse var mindre grov, enten med henblik på en forskellig behandling ved fastsættelsen af bødens grundbeløb eller som en formildende omstændighed, hvorved grundbeløbet kan nedsættes [56]. Denne retspraksis bør efter min opfattelse ikke fortolkes således, at den giver Kommissionen *frit spil* i denne henseende. Den betyder snarere, at det er de specifikke omstændigheder i hver enkelt sag, der afgør, hvorvidt der ved beregningen af grundbeløbet eller anvendelsen af de formildende omstændigheder skal tages hensyn til, at en virksomheds deltagelse i en overtrædelse var mindre grov. Dette princip gælder efter min opfattelse *a fortiori*, når Retten udøver fuld prøvelsesret over en af Kommissionen pålagt bøde.

d) Sag C-89/15 P

126. Med sit *andet appelanbringende* har Riva Fire anfægtet Rettens afgørelse med hensyn til nedsættelsen af bødens grundbeløb med 3%. Riva Fire anser for det første nedsættelsen for at være utilstrækkelig og for det andet, at den appellerede doms begrundelse på dette punkt er selvmodsigende eller under alle omstændigheder utilstrækkelig.

127. Riva Fires hovedargumenter svarer i vidt omfang til argumenterne i Ferriere Nords femte og sjette appelanbringende og bør derfor ikke antages til realitetsbehandling af de grunde, jeg har redegjort for ovenfor i punkt 118-125. For så vidt angår Riva Fires påstand om, at Retten begik en retlig fejl ved at holde Riva Fire ansvarlig for andre virksomheders adfærd, kan dette argument efter min opfattelse ikke antages til realitetsbehandling (for så vidt som det anfægter Rettens konklusioner hvad angår Riva Fires deltagelse i en samlet, vedvarende overtrædelse), og det er desuden ugrundet (på baggrund af den i præmis 116 og 214 i dommen i sag T-83/10 omhandlede retspraksis). Endelig kan Riva Fires argument om, at Retten begik en fejl, idet den fastslog, at denne virksomhed ikke havde taget offentlig afstand fra kartellet, ikke antages til realitetsbehandling i en appelsag [57].

128. Med sit *tredje appelanbringende* har Riva Fire hævdet, at Retten begik en retlig fejl ved at bekræfte Riva Fires deltagelse i aftalen af december 1998 og, følgelig, tage hensyn til denne omstændighed ved fastsættelsen af bødebeløbet. Dette appelanbringende kan efter min opfattelse ikke antages til realitetsbehandling, da Riva Fire i det væsentlige har anfægtet Rettens vurdering af faktiske omstændigheder og beviser. Desuden er det irrelevant, hvorvidt Riva Fire bestred sin deltagelse i denne aftale under sagen i første instans [58], eftersom Retten godkendte Kommissionens analyse på grundlag af dokumenteret bevismateriale og ikke gennem formodninger, således som Riva Fire med urette har hævdet.

129. Endelig har Riva Fire med sit *fjerde appelanbringende* kritiseret Rettens konklusion vedrørende forhøjelsen på 375% af bødens grundbeløb med henblik på at sikre, at den pålagte bøde havde en afskrækkende virkning. Retten anså henvisningen i 604. betragtning til den omtvistede beslutning til Riva Fires (og Lucchini/Siderpotenzas) øverste ledelses deltagelse i overtrædelsen for at være medtaget udelukkende for fuldstændighedens skyld. Forhøjelsens størrelse var – ifølge Retten – alene baseret på disse selskabers omsætning på det relevante marked [59].

56 – Dom af 5.12.2013, Solvay Solexis mod Kommissionen (C-449/11 P, ikke trykt i Sml., EU:C:2013:802, præmis 78)

57 – Jf. også punkt 95-102 ovenfor.

58 – Som anført i præmis 222 og 223 i dom af 9.12.2014, Riva Fire mod Kommissionen (T-83/10, ikke trykt i Sml., EU:T:2014:1034), hvilket Riva Fire har anfægtet.

59 – Jf. dom af 9.12.2014, Riva Fire mod Kommissionen (T-83/10, ikke trykt i Sml., EU:T:2014:1034, præmis 276).

130. Ganske vist er betydningen af 604. betragtning til den omtvistede beslutning ikke helt klar. Rettens fortolkning af denne betragtning er imidlertid en af de mulige fortolkninger, og Riva Fire har ikke fremlagt konkrete oplysninger, der godtgør, at Rettens gengivelse af den omtvistede beslutning var forkert. Desuden undersøgte Retten Riva Fires forskellige argumenter mod stigningen på 375% og afviste dem hvad angår realiteten [60]. Som følge heraf kan dette appelanbringende ikke antages til realitetsbehandling, eller det er under alle omstændigheder ugrundet.

VI – Konsekvenser af bedømmelsen

131. Som anført ovenfor i punkt 23-25 og 63 bør de appellerede domme ophæves, og de omtvistede beslutninger annulleres, såfremt Domstolen er enig i min bedømmelse af de appelanbringender, der vedrører tilsidesættelse af appellanternes ret til forsvar.

132. Såfremt Domstolen derimod er uenig i min bedømmelse af disse appelanbringender, bør appellerne forkastes i det hele, undtagen hvad angår anvendelsen over for Ferriere Nord af den skærpende omstændighed med hensyn til gentagne overtrædelser.

VII – Sagens omkostninger

133. I henhold til artikel 138, stk. 1, i Domstolens procesreglement pålægges det den tabende part at betale sagens omkostninger, hvis der er nedlagt påstand herom.

134. Hvis Domstolen er enig i min vurdering af appellen, bør Kommissionen i medfør af procesreglementets artikel 137, 138 og 184 i princippet tilpligtes at betale omkostningerne i sagen for begge instanser.

135. Jeg kan imidlertid ikke undgå at lægge mærke til, at alle de af appellanterne iværksatte appeller er (efter min opfattelse uforholdsmæssig) lange og komplekse. Visse appelanbringender består af flere dele, men der er ikke nødvendigvis redegjort præcist for argumenterne for hver enkelt del. Endvidere er visse kritikpunkter gentaget i næsten hvert eneste appelanbringende, f.eks. påstanden om, at begrundelsen i den appellerede dom enten manglede eller var mangelfuld. Ikke desto mindre har jeg konsekvent konkluderet, at Retten har forklaret, hvorfor den er nået frem til en given konklusion, og appellanterne har i det væsentlige kun bestridt, at denne begrundelse var korrekt. Selv om det kan synes indlysende, er jeg nødt til at fremhæve, at der er forskel på at påstå, at Retten undlod at behandle en bestemt påstand (i det hele taget eller tilstrækkeligt), og påstå, at Retten begik en retlig fejl under behandlingen af en påstand.

136. Endelig var det vedrørende adskillige appelanbringender åbenbart, at de ikke kunne antages til realitetsbehandling, eller at de var ugrundede. F.eks. er det tydeligt, at en række appelanbringender omtvistede Rettens konstateringer, selv om de gjorde påståede retlige fejl gældende. Desuden findes der vedrørende mange af de spørgsmål, som appellanterne har rejst, en fast retspraksis, der gendriver deres argumenter. Appellanterne har ikke fremført nogen argumenter, som kan overbevise om, at deres sager adskiller sig fra præcedenstilfælde, eller begrunde en afvigelse herfra.

137. Kort sagt kan jeg ikke ignorere den omstændighed, at størstedelen af appellanternes appelanbringender må forkastes, og at appellanterne burde have været klar over dette. Dette er også tilfældet, *mutatis mutandis*, hvad angår sagerne i første instans. Appellanternes indstilling i disse retsforhandlinger bidrager efter min opfattelse ikke til en forsvarlig retspleje, hvilket der derfor bør tages hensyn til ved afgørelsen om fordelingen af sagsomkostninger.

60 – Jf. dom af 9.12.2014, Riva Fire mod Kommissionen (T-83/10, ikke trykt i Sml., EU:T:2014:1034, præmis 262-275 og 277).

138. Det kan imidlertid heller ikke ignoreres, at Kommissionen bidrog til disse retsforhandlingers unødige kompleksitet og varighed ved at indgive en lang række formalitetsindsigelser, som var åbenbart uden grundlag. I mange tilfælde var det tydeligt, at appellanterne havde rejst et retligt spørgsmål og ikke bestred konstateringer af faktiske omstændigheder eller beviser. Også disse betragtninger gælder, mutatis mutandis, med hensyn til Kommissionens adfærd i første instans. Den omstændighed, at Kommissionen har »polstret« sine indlæg med afvisningspåstande »for alle tilfældes skyld«, skal sanktioneres, ligesom der skal tages hensyn hertil ved fordelingen af sagsomkostningerne.

139. På baggrund af det ovenstående og i overensstemmelse med procesreglementets artikel 138, stk. 3, foreslår jeg Domstolen at træffe følgende afgørelse: i) Kommissionen tilpligtes at bære sine egne omkostninger og at betale to tredjedele af appellanternes omkostninger, og ii) appellanterne tilpligtes at bære en tredjedel af deres egne omkostninger.

VIII – Forslag til afgørelse

140. Henset til det ovenfor anførte foreslår jeg Domstolen at træffe følgende afgørelse:

– Rettens domme af 9. december 2014, Feralpi mod Kommissionen (sag T-70/10), Riva Fire mod Kommissionen (sag T-83/10), Alfa Acciai mod Kommissionen (sag T-85/10), Ferriere Nord mod Kommissionen (sag T-90/10) og Ferriera Valsabbia og Valsabbia Investimenti mod Kommissionen (sag T-92/10), ophæves.

– Kommissionens beslutning af 30. september 2009 K(2009) 7492 endelig om en procedure efter artikel 65 KS (sag COMP/37.956 – Rundt armeringsstål, Ny vedtagelse) annulleres.

– Europa-Kommissionen tilpligtes at bære sine egne omkostninger og at betale to tredjedele af appellanternes omkostninger i begge instanser.

– Appellanterne tilpligtes at bære en tredjedel af deres egne omkostninger.«